

NBP

Narodowy Bank Polski

dr Karolina Przenajkowska

Koszty instrumentów płatniczych na rynku polskim – wyniki badania NBP

Seminarium naukowe/ 16 kwietnia 2019 r.

Spis treści

-
- 1 Podstawowe informacje dotyczące projektu badawczego
 - 2 Metodyka badania
 - 3 Koszty płatności dla uczestników systemu płatniczego w Polsce
 - 4 Koszty prywatne i społeczne instrumentów płatniczych
 - 5 Główne wnioski z badania
-

Podstawowe informacje dotyczące projektu badawczego

Cel główny: Oszacowanie kosztów społecznych i prywatnych płatności detalicznych, poniesionych przez poszczególne strony łańcucha płatności, w związku z wykorzystywaniem najważniejszych instrumentów płatniczych.

Projekt badawczy został przeprowadzony przez NBP w latach **2015-2018**; rok bazowy badania: **2015 r.**

Struktura organizacyjna projektu:

- Komitet Sterujący Projektem Badawczym
 - Zespół Roboczy
 - Podzespoły robocze
 - Ekspert zewnętrzny (dr hab. Michał Polasik, prof. UMK w Toruniu) – recenzja metodyki badawczej, współautor raportu
-
- **Badanie objęło najważniejsze podmioty na polskim rynku płatniczym:**
 - bank centralny,
 - banki,
 - podmioty infrastruktury płatniczej,
 - przedsiębiorstwa handlowo-usługowe,
 - firmy transportujące i obsługujące gotówkę,
 - konsumentów.
 - **Tradycyjne i innowacyjne instrumenty płatnicze:**
 - gotówka,
 - karty płatnicze,
 - polecenie przelewu,
 - polecenie zapłaty,
 - płatności mobilne.

Klasyfikacja kosztów oraz kwestionariusze ankietowe (1/4)

➤ Koszty

- **koszty bezpośrednie i koszty pośrednie** – podział zastosowany w przypadku **banków** i **podmiotów infrastruktury płatniczej**
- **koszty wewnętrzne** (koszty zasobów) i **koszty zewnętrzne** (opłaty i prowizje na rzecz innych podmiotów ujętych w badaniu) – odnoszące się do danego uczestnika/danej grupy uczestników łańcucha płatności
- **koszty społeczne** – suma kosztów wewnętrznych wszystkich podmiotów w łańcuchu płatności i **prywatne** – suma kosztów wewnętrznych i zewnętrznych danego podmiotu łańcucha płatności

➤ Nośniki kosztów

- **Liczba i wartość transakcji** dokonanych poszczególnymi instrumentami płatniczymi (we wszystkich kwestionariuszach ankietowych)

Klasyfikacja kosztów oraz kwestionariusze ankietowe (2/4)

Cztery kwestionariusze ankietowe skierowane do:

1. **banków**
 2. **podmiotów infrastruktury płatniczej**
 3. **przedsiębiorstw**
 4. **firm CIT** (z uwagi jednak na bardzo niską zwrotność ankiet ze strony firm CIT koszty po stronie tych podmiotów oszacowano na podstawie danych uzyskanych od banków oraz przedsiębiorstw)
- Dodatkowo przygotowano **instrukcje** wypełniania kwestionariuszy dla banków oraz dla podmiotów infrastruktury płatniczej.
 - Opracowanie w NBP, we współpracy z Ekspertami zewnętrznymi, szczegółowych **wytycznych dla agencji badawczej** odnośnie procedury badania kosztów przedsiębiorstw handlowo-usługowych (m.in. zaprojektowanie przebiegu badania, doboru próby badawczej oraz ważenia wyników).

Klasyfikacja kosztów oraz kwestionariusze ankietowe (3/4)

Koszty płatności po stronie **banków**, **podmiotów infrastruktury płatniczej** oraz **firm CIT** – metoda rachunku kosztów działań – ABC (ang. Activity Based Costing), oszacowanie kosztów bezpośrednich oraz pośrednich instrumentów płatniczych **wzorem projektu EBC z 2012 r. dla 13 europejskich państw.**

- Kwestionariusze dla **banków** oraz **podmiotów infrastruktury płatniczej** – rozbudowane, w znacznej części zautomatyzowane i umożliwiające badanie zróżnicowanych typów instytucji.
- Kwestionariusze umożliwiły porównanie kosztów dla metod płatności wykorzystywanych w ramach:
 - fizycznego użycia (gotówka, karty płatnicze, płatności mobilne),
 - środowiska elektronicznego (polecenie przelewu, płatności typu pay-by-link, polecenie zapłaty, karty płatnicze oraz płatności mobilne).

Klasyfikacja kosztów oraz kwestionariusze ankietowe (4/4)

- Kwestionariusz dla **przedsiębiorstw** – dane o kosztach zostały zebrane w uproszczony sposób; koszty bezpośrednio związane z poszczególnymi instrumentami płatniczymi.
- Kwestionariusz umożliwił oszacowanie kosztów obsługi instrumentów płatniczych po stronie zróżnicowanych typów przedsiębiorstw, akceptujących kompleksową listę instrumentów płatniczych.
- Kwestionariusz obejmował koszty dla metod płatności wykorzystywanych w trzech typach transakcji detalicznych:
 - zakupy w fizycznych punktach handlowo-usługowych (gotówka, karty płatnicze, płatności mobilne),
 - płatności na rzecz wierzycieli masowych (gotówka, polecenie przelewu, polecenie zapłaty),
 - zakupy w środowisku e-commerce (specyficzne wykorzystanie gotówki przy odbiorze, polecenie przelewu, karty płatnicze i inne instrumenty z uwzględnieniem roli internetowych operatorów płatności).

Dobór próby badawczej oraz metody zbierania danych (1/3)

Metodyka Projektu badawczego została zróżnicowana w zależności od grupy respondentów:

- 1) **bank centralny** – szacunek w oparciu o wewnętrzne systemy księgowe NBP, uproszczony rachunek kosztów funkcji podstawowych NBP. Koszty funkcji „działalność emisyjno-skarbcowa” w całości przypisane do gotówki, koszty funkcji „system płatniczy” rozdzielone na badane bezgotówkowe instrumenty płatnicze (na podstawie liczby transakcji).
- 2) **banki, podmioty infrastruktury płatniczej, firmy CIT** – koszty krajowych płatności poniżej 200 tys. zł (odpowiadające 50 tys. euro w badaniu EBC), kwestionariusze wysłane do respondentów przez NBP.

W badaniu wzięło udział:

- **10 banków**, które reprezentowały 51,54% sektora bankowego pod względem aktywów, 61,51% pod względem liczby kart oraz 65,84% pod względem liczby transakcji kartowych
- **10 podmiotów infrastruktury**, które obsługiwały w przypadku usług acquiringowych niewiele ponad 50% liczby transakcji, dla polecenia przelewu odnotowano wysoką reprezentatywność (99,9% liczby transakcji), podobnie jak dla usług gotówkowych (65% liczby transakcji)

Dobór próby badawczej oraz metody zbierania danych (2/3)

3) przedsiębiorstwa handlowo-usługowe – kwestionariusz sporządzony w NBP we współpracy z Ekspertami zewnętrznymi; metoda bezpośrednich wywiadów ankieterskich typu CAPI (ang. *Computer Aided Personal Interview*), agencja badawcza wyłoniona w przeprowadzonym przez NBP postępowaniu przetargowym

Podmioty prowadzące sprzedaż produktów i usług dla klientów detalicznych, w ramach swojej głównej działalności jako:

- **fizyczne punkty handlowo-usługowe** – 1.002 podmiotów (15 detalicznych branż),
- **wierzyciele masowi** – 150 podmiotów,
- **e-Commerce** – 150 podmiotów.

+ Dane rynkowo-sektorowe, pochodzące z badania ankietowego zaprojektowanego przez POLASIK Research i zrealizowanego przez agencję badawczą KANTAR TNS (reprezentatywna ogólnopolska próba kwotowo-losowa 1631 podmiotów)

4) konsumenci – oszacowanie kosztów instrumentów płatniczych ponoszonych przez konsumentów na rynku polskim dokonane w dwóch wariantach:

- w pierwszym wariantcie, punktem wyjścia podejście stosowane przez EBC w ramach tzw. metody konsumpcji rezydualnej. Wykorzystano dane m.in. publikowane przez GUS dotyczące wartości spożycia gospodarstw domowych w Polsce w 2015 r. oraz dane statystyczne NBP i częściowo wyniki badania przedsiębiorstw;
 - w drugim wariantcie wykorzystano m.in. wyniki badania ankietowego przeprowadzonego przez NBP w 2016 r. wśród konsumentów oraz częściowo wyniki badania dzienniczkowego NBP przeprowadzonego w 2011 r.
- prezentacja i wyliczenia kosztów społecznych instrumentów płatniczych obejmują **pierwszy wariant** wyliczeń kosztów konsumentów

Dobór próby badawczej oraz metody zbierania danych (3/3)

Tabela 1. Reprezentatywność próby dla poszczególnych podmiotów objętych badaniem w krajach, które wzięły udział w projekcie EBC oraz dla Polski

Kraj	Bank centralny (BC)	Banki (B) i podmioty infrastruktury (I)		Firmy CIT		Przedsiębiorstwa handlowo-usługowe (P)	
	Udział w rynku (%)	Wielkość próby	Udział w rynku (%)	Wielkość próby	Udział w rynku (%)	Wielkość próby	Podmiot prowadzący badanie
Dania	100	9	≥70	2	100	231	bank centralny
Estonia	100	4	33	1	99	17	bank centralny
Finlandia	100	8	93-98	2	100	40	bank centralny
Grecja	brak danych	4	37-78	1	8	6	bank centralny
Węgry	100	10-14	61-97	3	100	349	zewnętrzna firma badawcza
Irlandia	brak danych	6	98-99	brak danych	brak danych	51	różne źródła
Włochy	brak danych	10	63	B+I	nie dotyczy	376	różne źródła
Łotwa	100	5	80	B+I	nie dotyczy	29	bank centralny
Holandia	brak danych	3	90	B+I	nie dotyczy	1.008	zewnętrzna firma badawcza
Portugalia	brak danych	8	80	B+I	nie dotyczy	206	bank centralny
Rumunia	100	31	90	B+I	nie dotyczy	1.038	zewnętrzna firma badawcza
Hiszpania	brak danych	12	60	B+I	nie dotyczy	183	bank centralny
Szwecja	100	5	80-95	4	100	11	bank centralny
Polska	100	20	64-65	B+P	nie dotyczy	1.302	zewnętrzna firma badawcza

Metody ekstrapolacji danych

Punkt wyjścia: dane na temat nośników kosztów, zebrane w projekcie (przede wszystkim liczba i wartość transakcji dokonanych poszczególnymi instrumentami płatniczymi).

- Dla **banków** i **podmiotów infrastruktury płatniczej** oraz firm CIT zostały one zestawione z danymi statystycznymi, gromadzonymi przez NBP dot. liczby i wartości transakcji (bezgotówkowych i gotówkowych): kartami płatniczymi, poleceniami przelewu i zapłaty, a także dla wybranych operacji gotówkowych.
- Dla **przedsiębiorstw handlowo-usługowych** ekstrapolacja w oparciu o bazę danych o liczbie podmiotów i przychodach ze sprzedaży w wybranych branżach, opracowaną przez Główny Urząd Statystyczny.

W oparciu o dane statystyczne odnośnie nośników kosztów oraz wyniki dla poszczególnych prób zostały dokonane oszacowania kosztów dla całej populacji tych podmiotów.

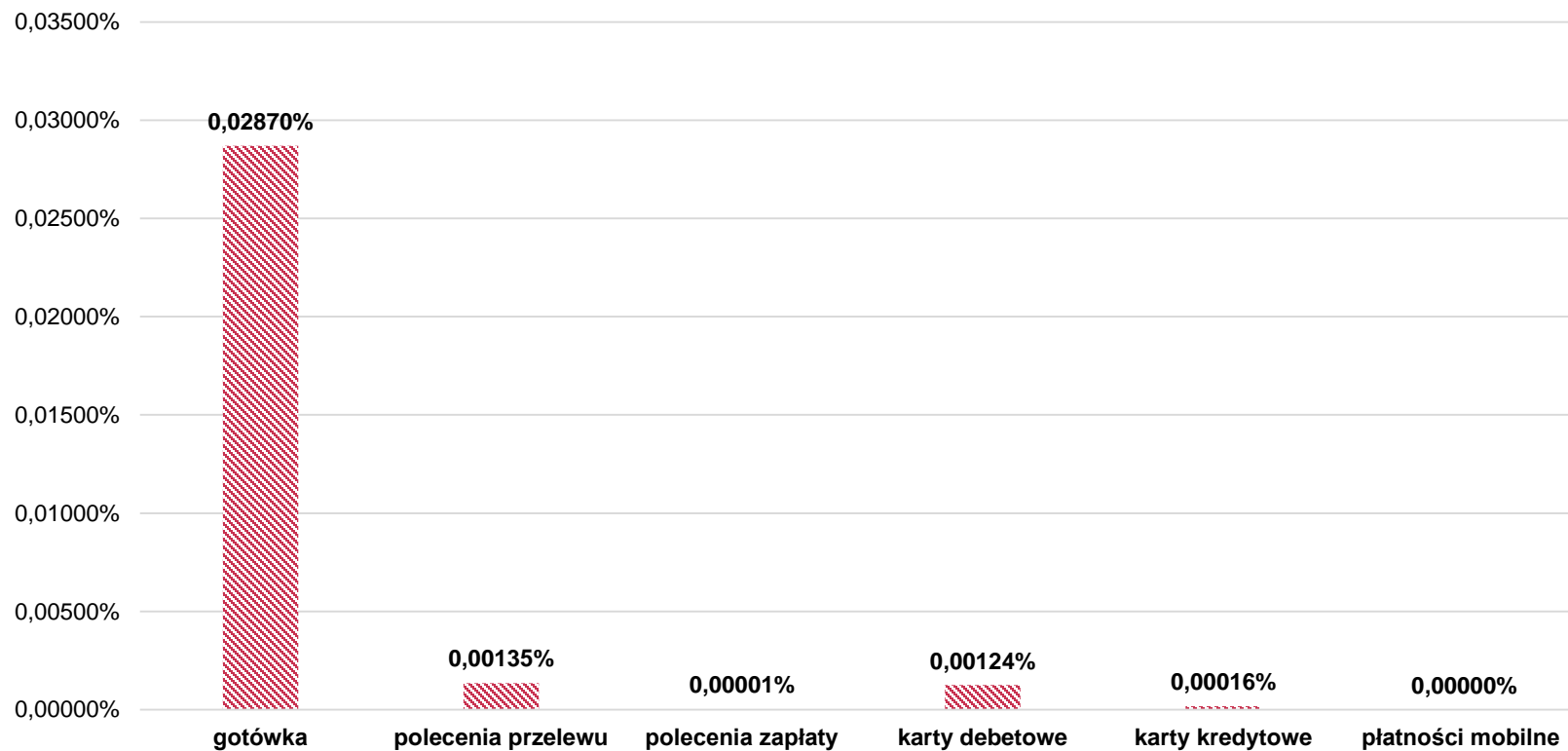
Szacunki liczby i wartości płatności gotówkowych w Polsce

- NBP dokonał kilku szacunków ogólnej liczby transakcji gotówkowych (podobnie jak inne banki centralne):
 - ankieta przedsiębiorstw handlowo-usługowych
 - metoda konsumpcji rezydualnej
 - ankieta konsumencka

Dla celów finalnego określenia kosztów transakcji gotówkowych wybrano metodę **ankiety wśród przedsiębiorstw handlowo-usługowych**, którą uznano za najbardziej dokładny i wiarygodny szacunek.

Koszty banku centralnego

Wykres 1. Koszty prywatne instrumentów płatniczych ponoszone przez bank centralny w odniesieniu do PKB

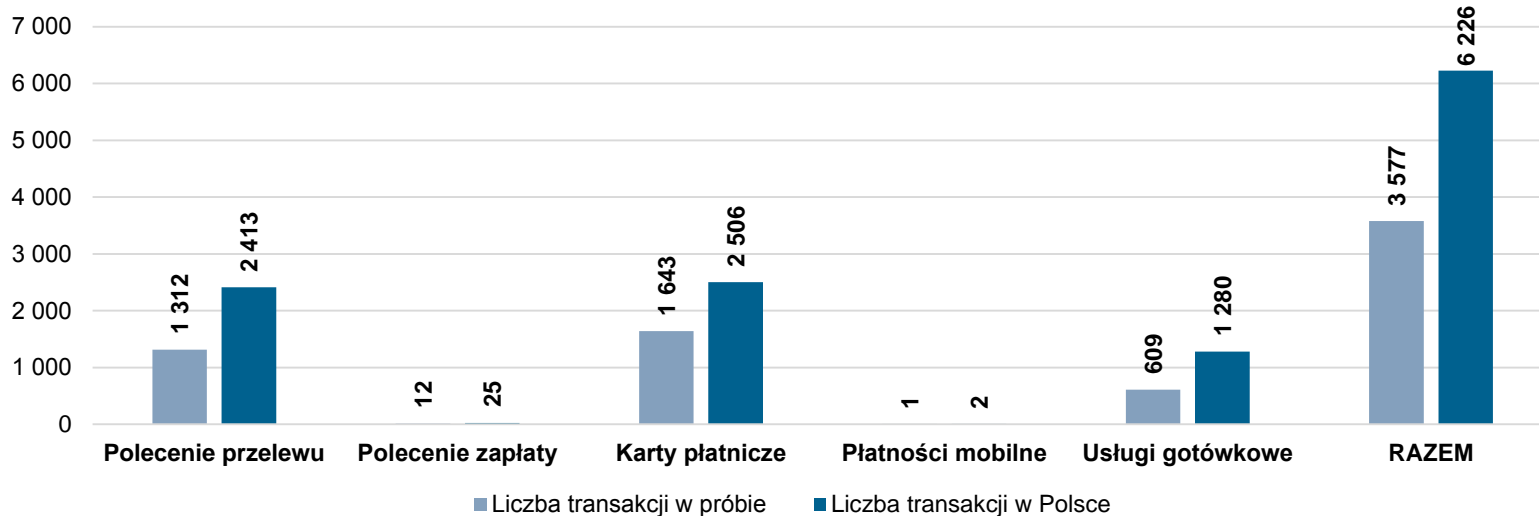

*Renta mennicza = 2,38 mld zł

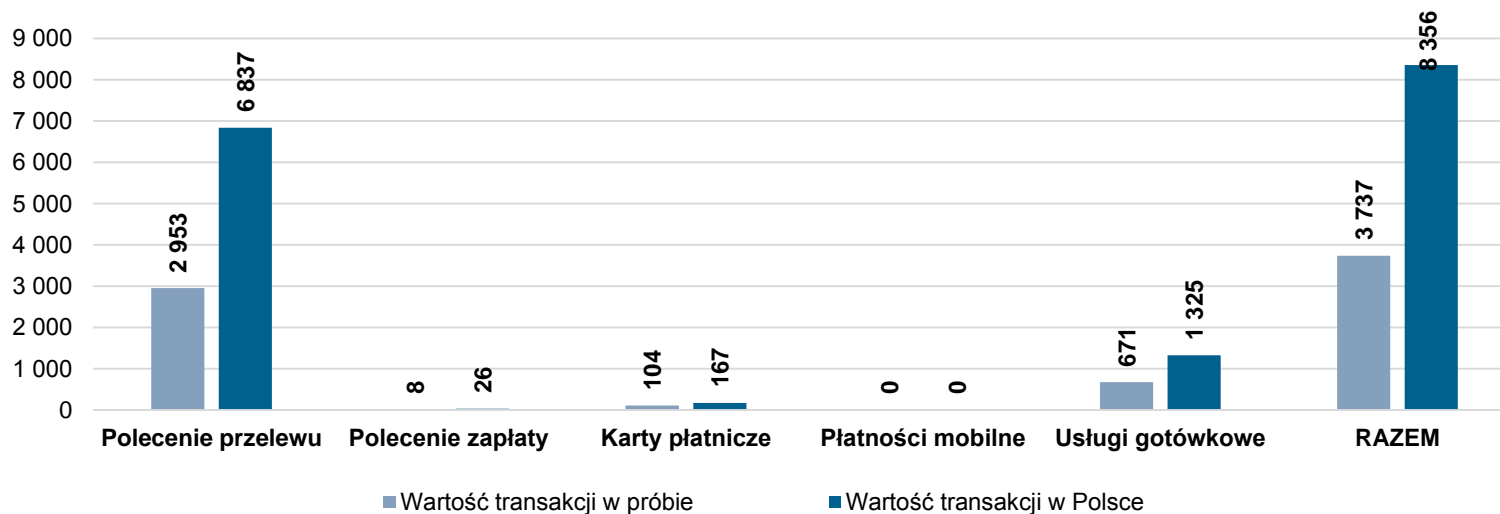
*Koszty banku centralnego = - 0,1036% PKB

Koszty banków – nośniki kosztów

Wykres 2. Liczba transakcji detalicznych w podziale na instrumenty/usługi płatnicze (mln)

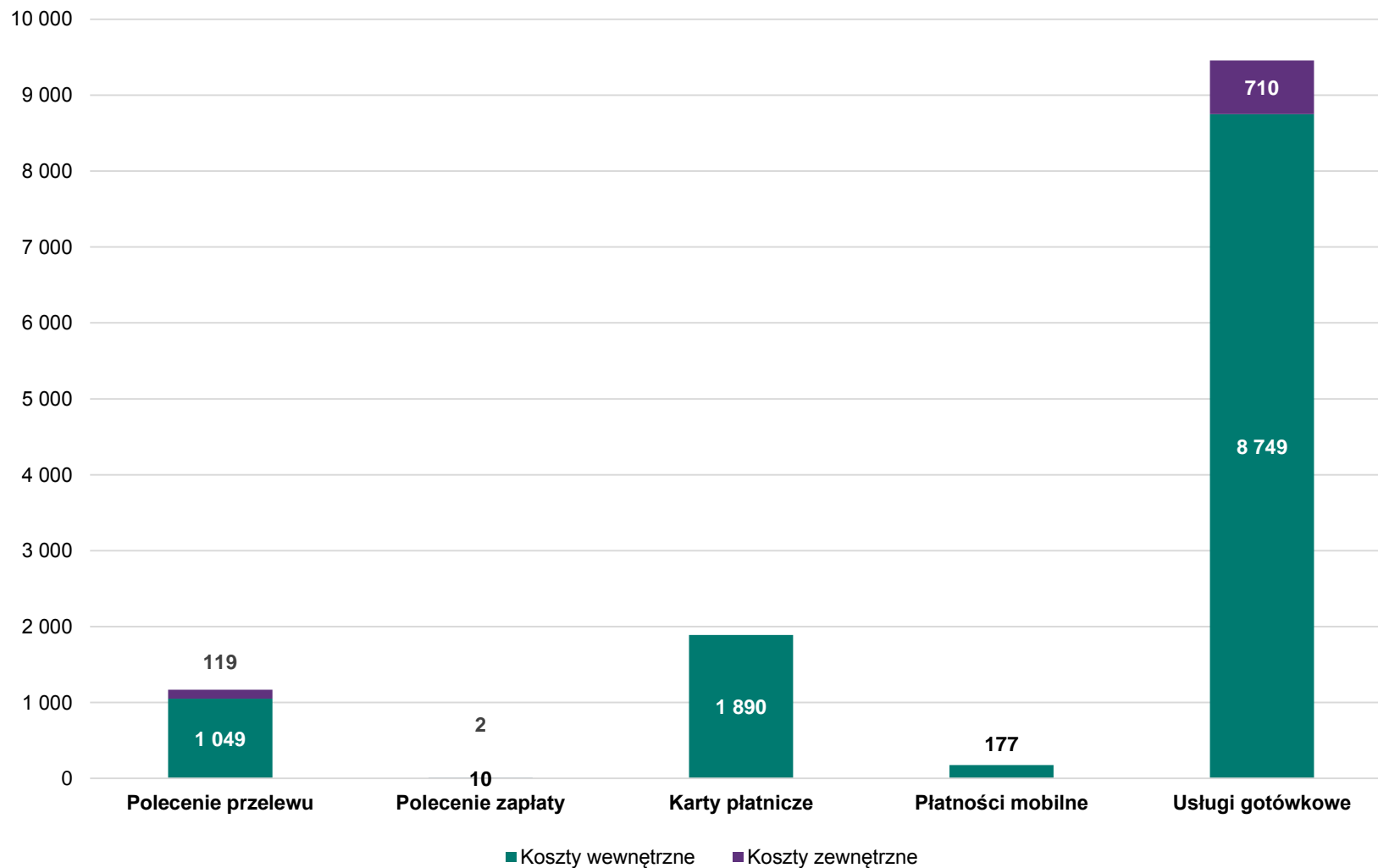

Wykres 3. Wartość transakcji detalicznych w podziale na instrumenty/usługi płatnicze (mld zł)

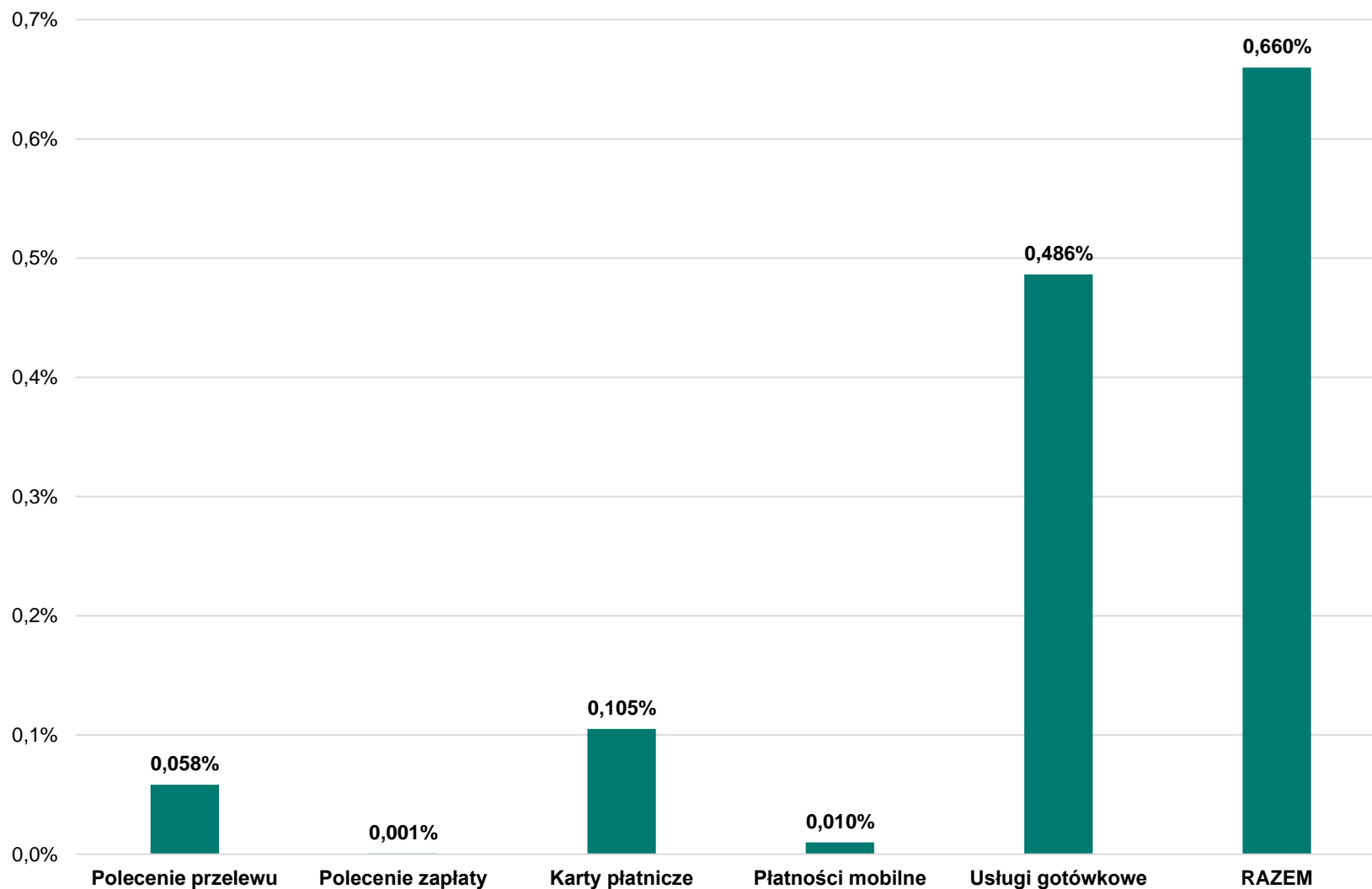
Koszty banków (1/4)

Wykres 4. Koszty wewnętrzne i zewnętrzne banków w podziale na instrumenty/usługi płatnicze (mln zł)

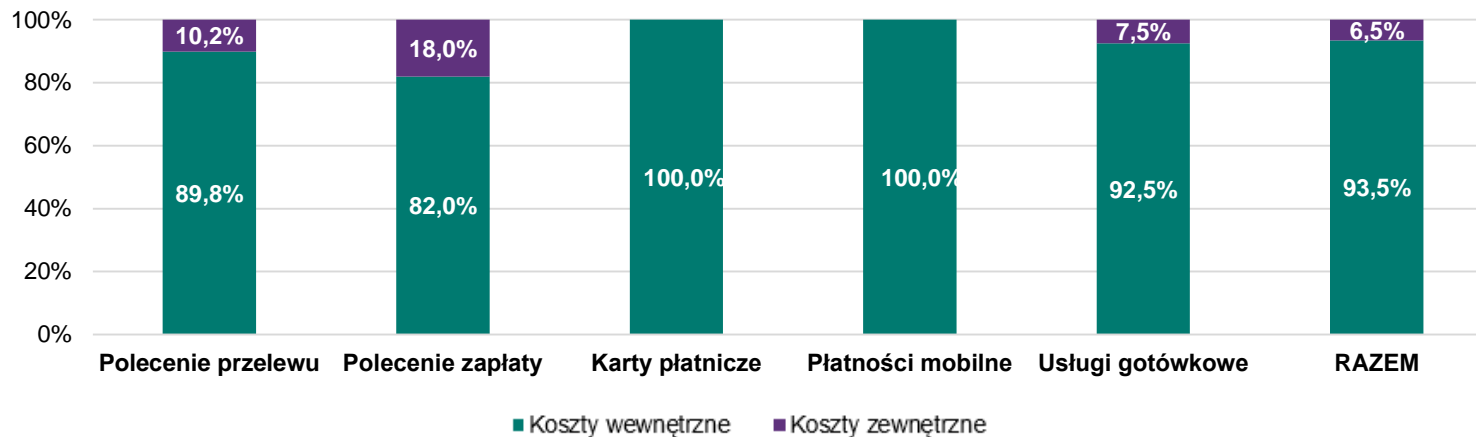
Koszty banków (2/4)

Wykres 5. Udział kosztów wewnętrznych banków w PKB w podziale na instrumenty/usługi płatnicze

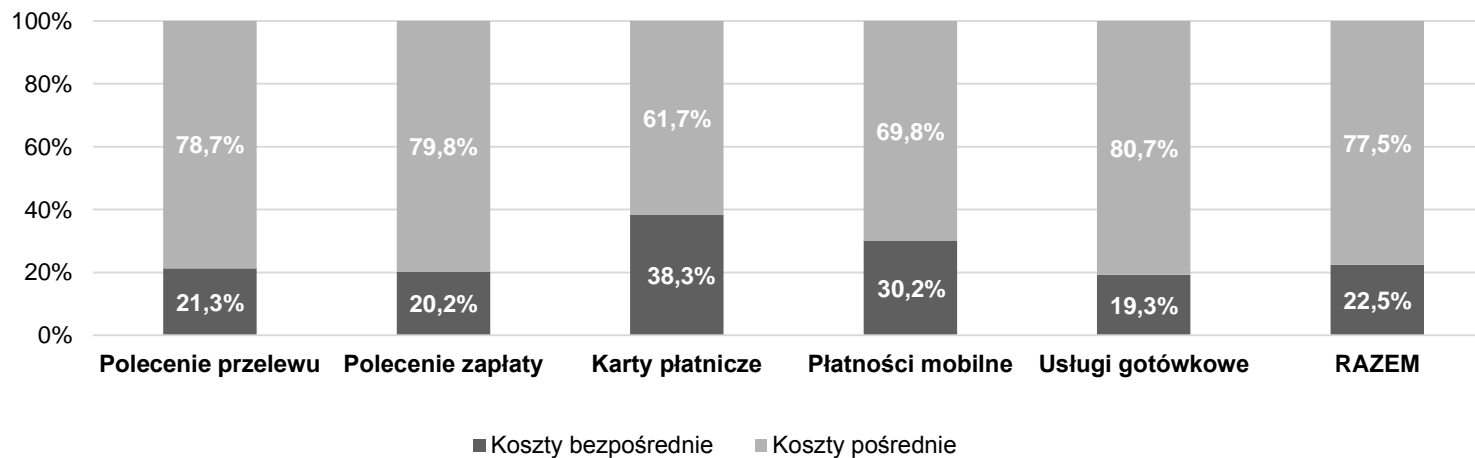

Koszty banków (3/4)

Wykres 6. Podział kosztów prywatnych banków na wewnętrzne i zewnętrzne dla poszczególnych instrumentów/usług płatniczych

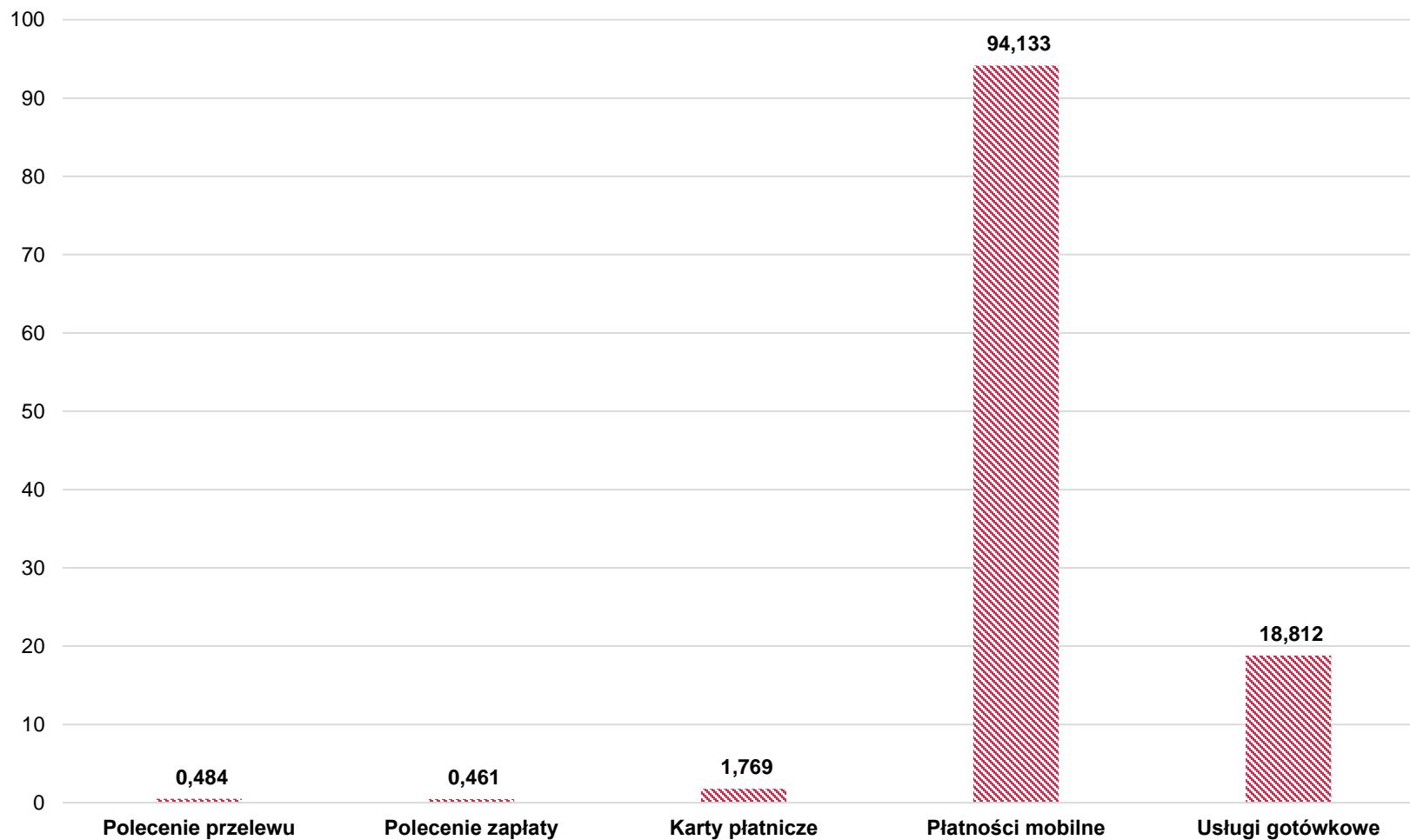

Wykres 7. Podział kosztów banków na bezpośrednie i pośrednie dla poszczególnych instrumentów/usług płatniczych

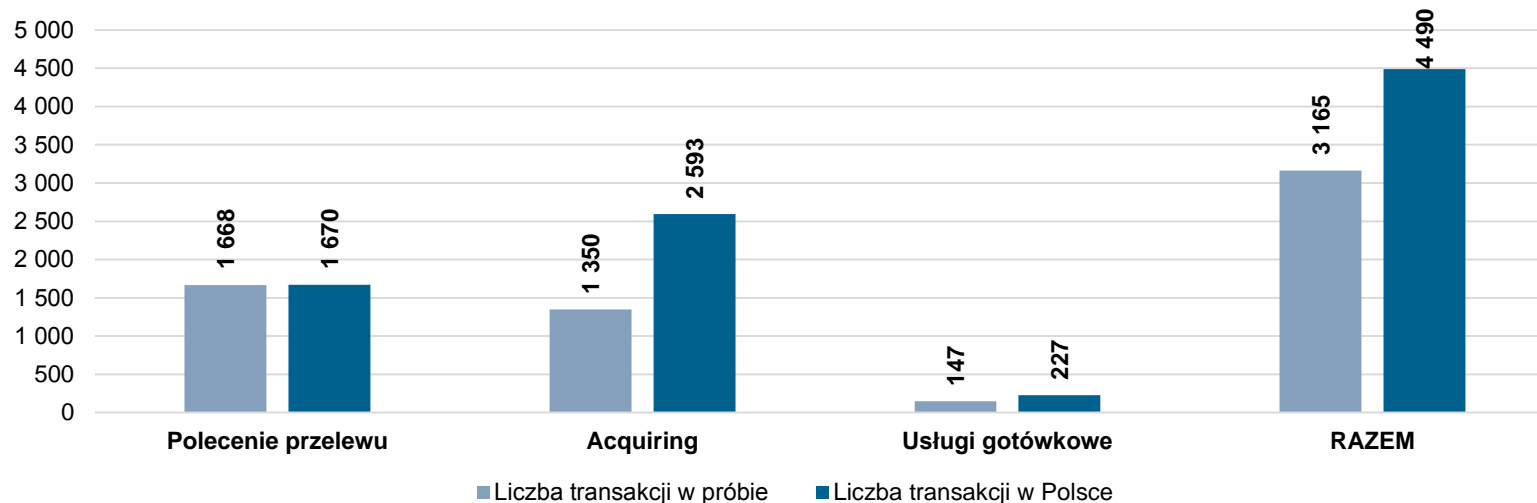
Koszty banków (4/4)

Wykres 8. Jednostkowe koszty prywatne banków w podziale na instrumenty/usługi płatnicze (zł)

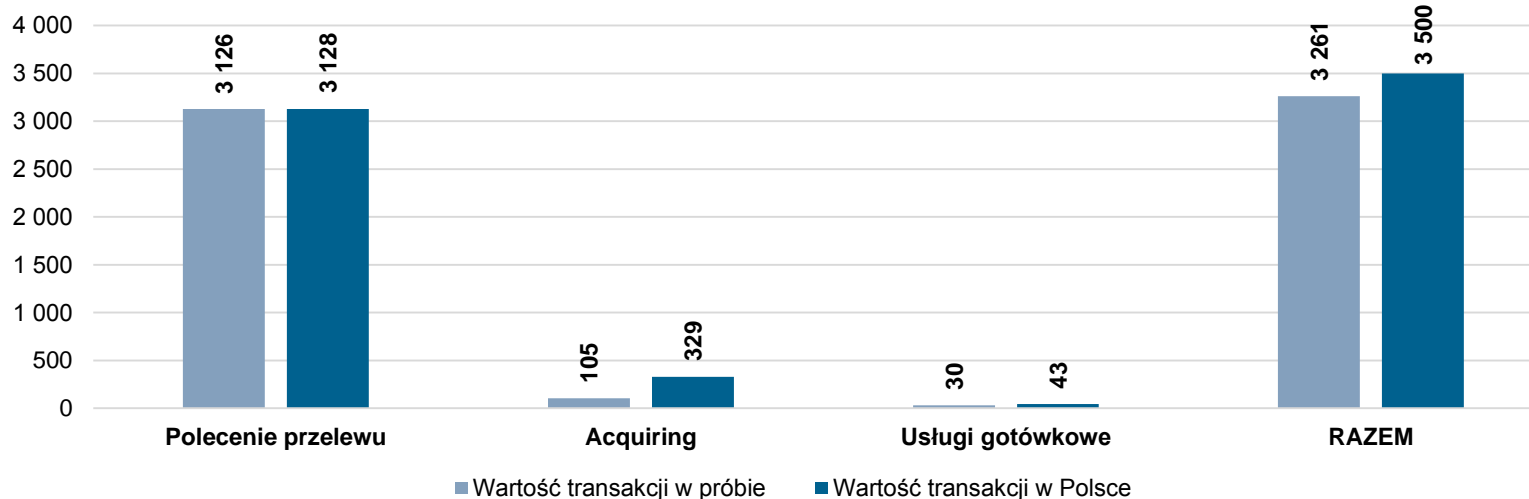

Koszty podmiotów infrastruktury płatniczej – nośniki kosztów

Wykres 9. Liczba transakcji detalicznych w podziale na instrumenty/usługi płatnicze (mln)

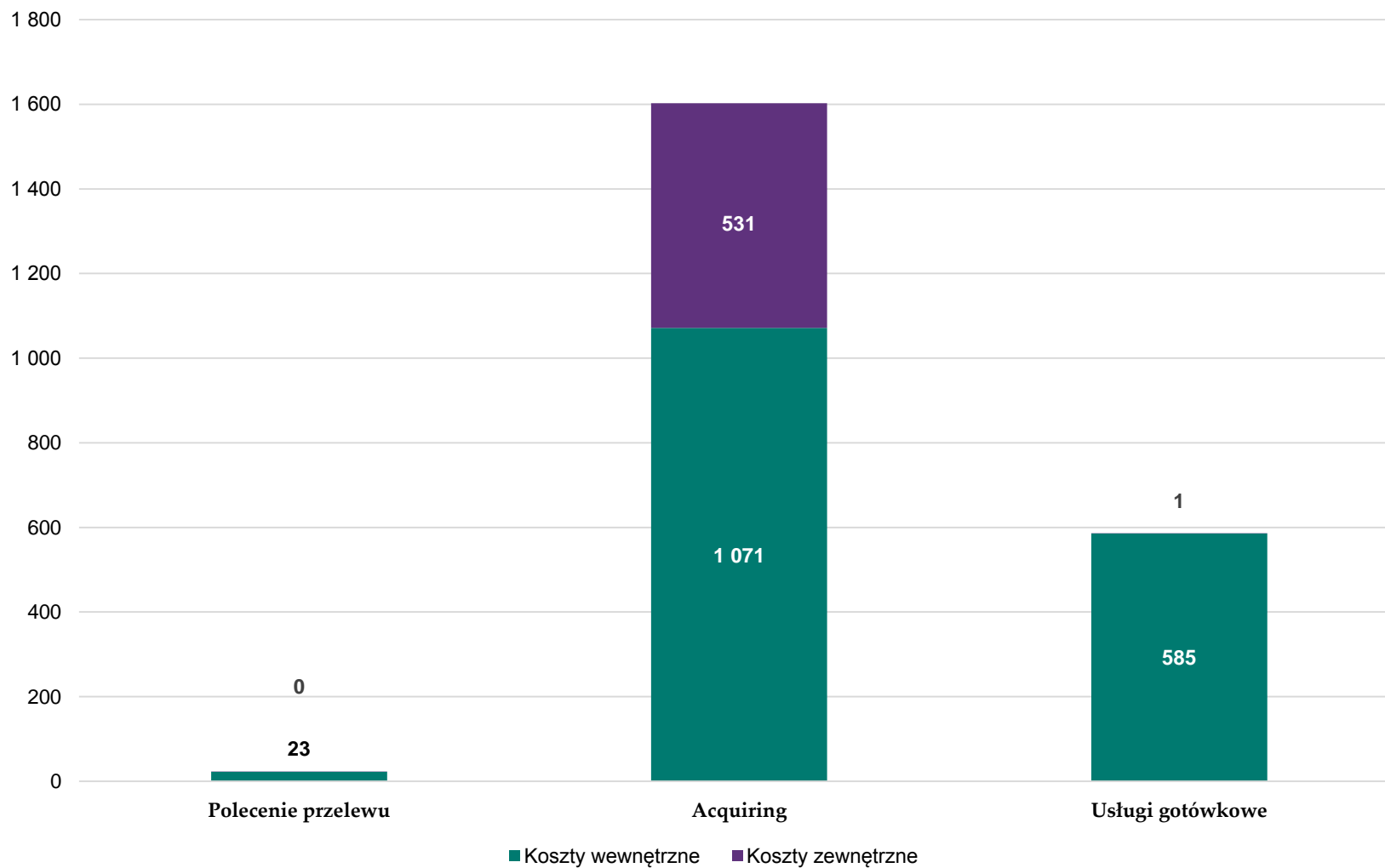

Wykres 10. Wartość transakcji detalicznych w podziale na instrumenty/usługi płatnicze (mld zł)

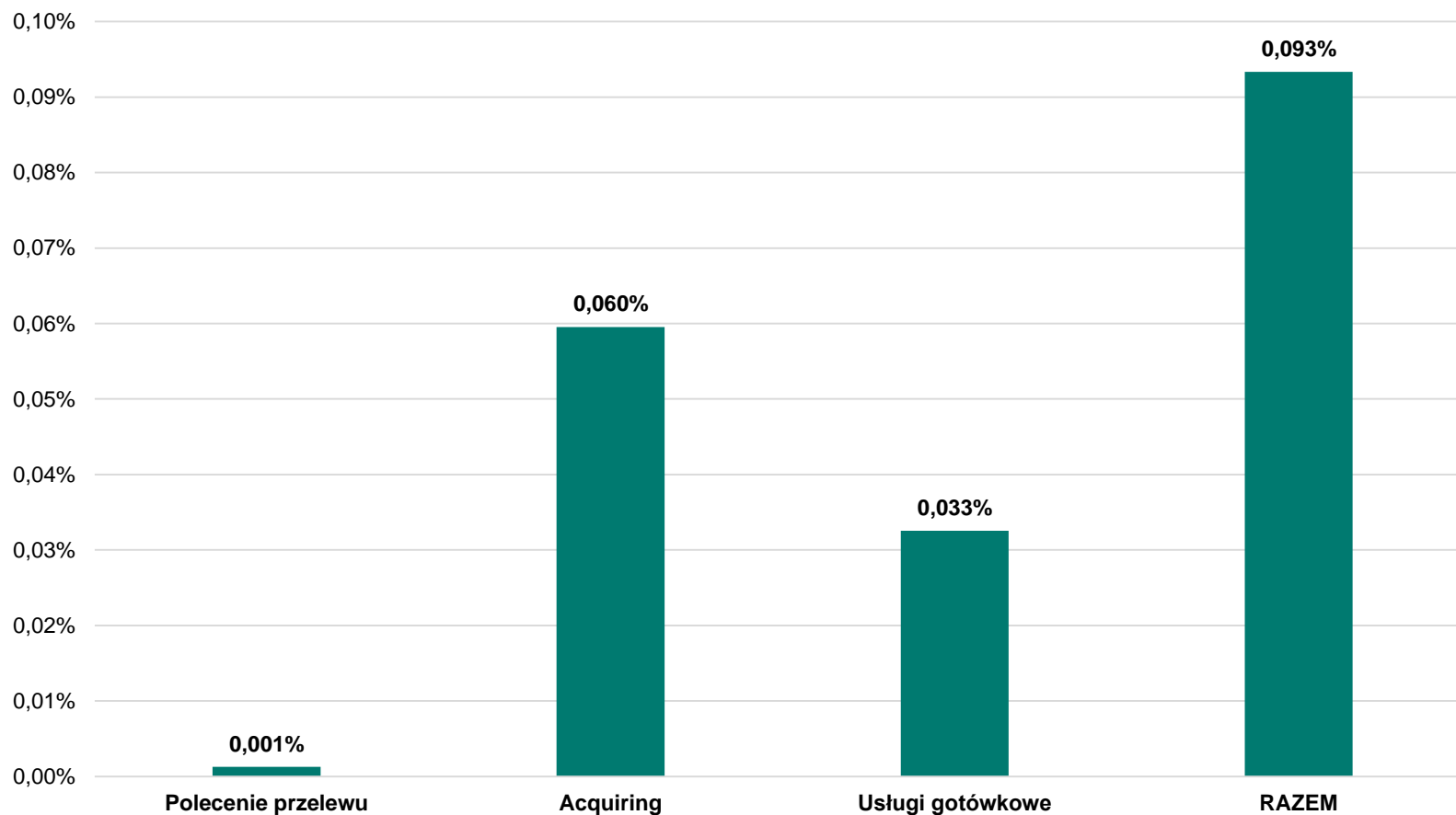
Koszty podmiotów infrastruktury płatniczej (1/3)

Wykres 11. Koszty wewnętrzne i zewnętrzne podmiotów infrastruktury płatniczej w podziale na instrumenty/usługi płatnicze (mln zł)

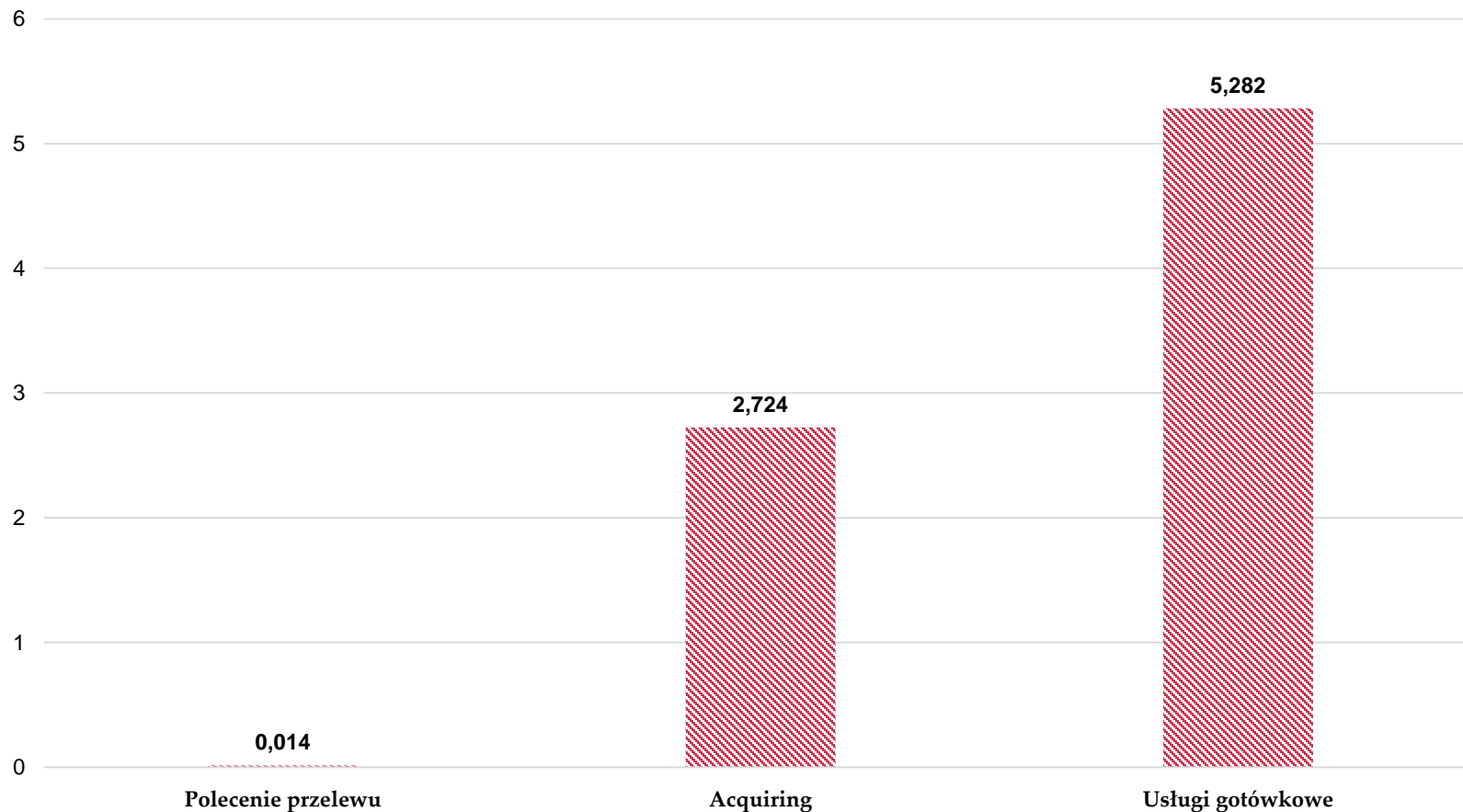
Koszty podmiotów infrastruktury płatniczej (2/3)

Wykres 12. Udział kosztów wewnętrznych podmiotów infrastruktury płatniczej w PKB w podziale na instrumenty/usługi płatnicze

Koszty podmiotów infrastruktury płatniczej (3/3)

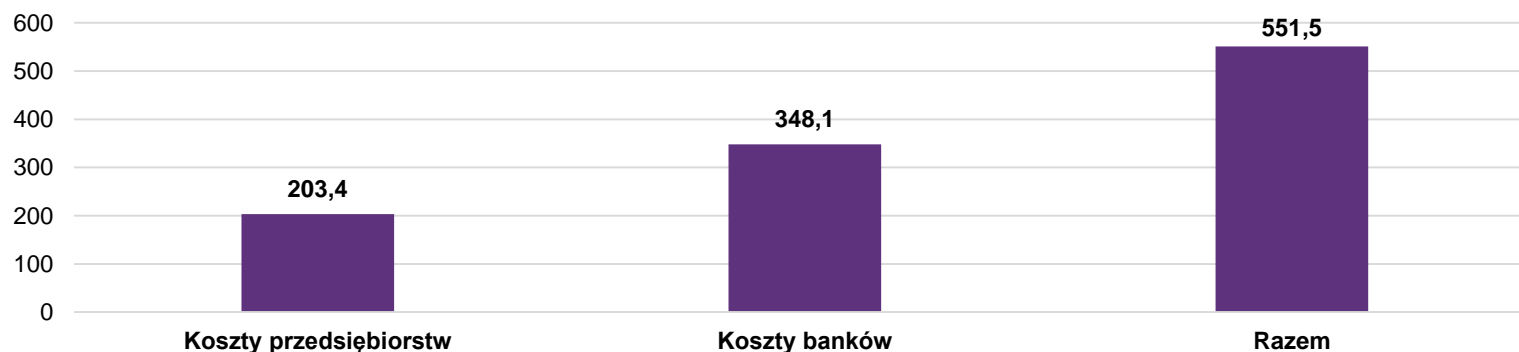
Wykres 13. Jednostkowe koszty prywatne podmiotów infrastruktury płatniczej w podziale na instrumenty/usługi płatnicze (zł)

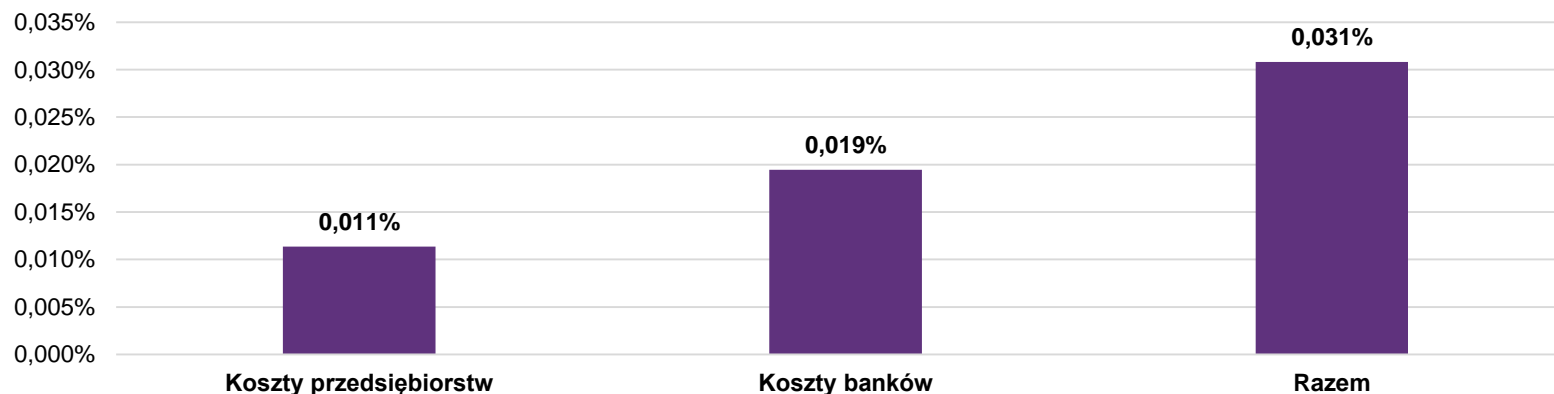
Koszty firm CIT

- koszty po stronie firm CIT zostały oszacowane na podstawie danych o kosztach ponoszonych na rzecz tych podmiotów, a zawartych w kwestionariuszach wypełnionych przez banki oraz przedsiębiorstwa
- założono marżę równą 0 zł, co oznacza, że koszty zadeklarowane przez banki oraz przedsiębiorstwa zostały przyjęte za koszty wewnętrzne firm CIT

Wykres 14. Koszty zewnętrzne ponoszone przez banki i przedsiębiorstwa na rzecz firm CIT (mln zł)

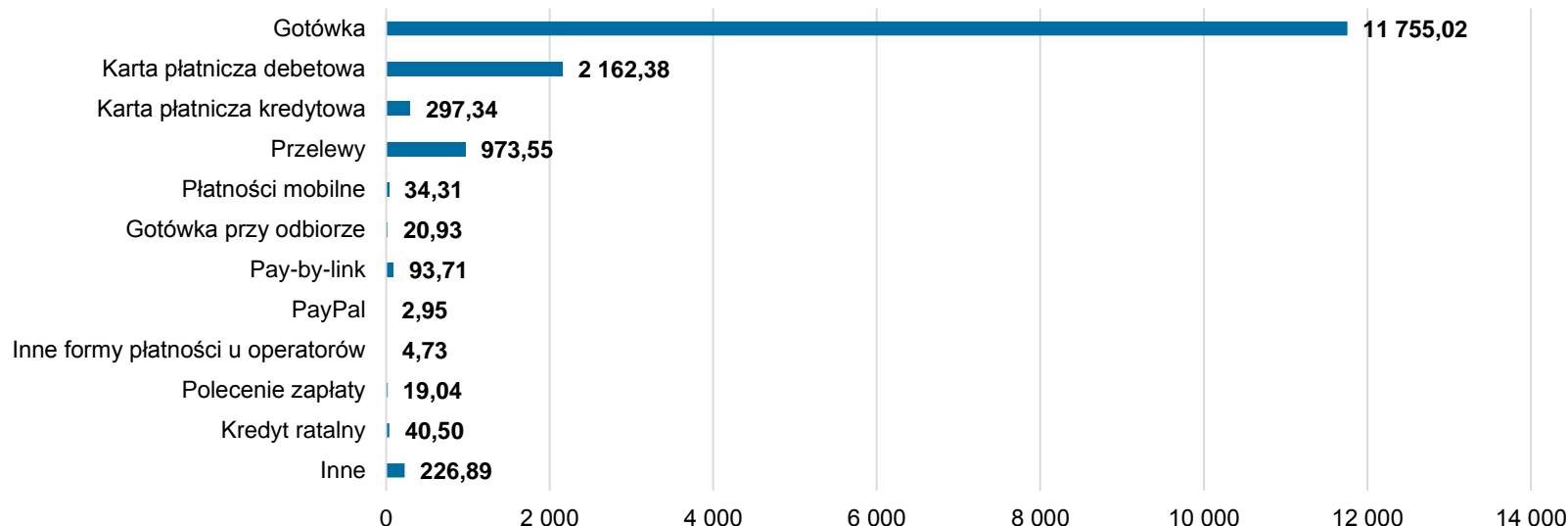

Wykres 15. Udział kosztów zewnętrznych ponoszonych na rzecz firm CIT w PKB

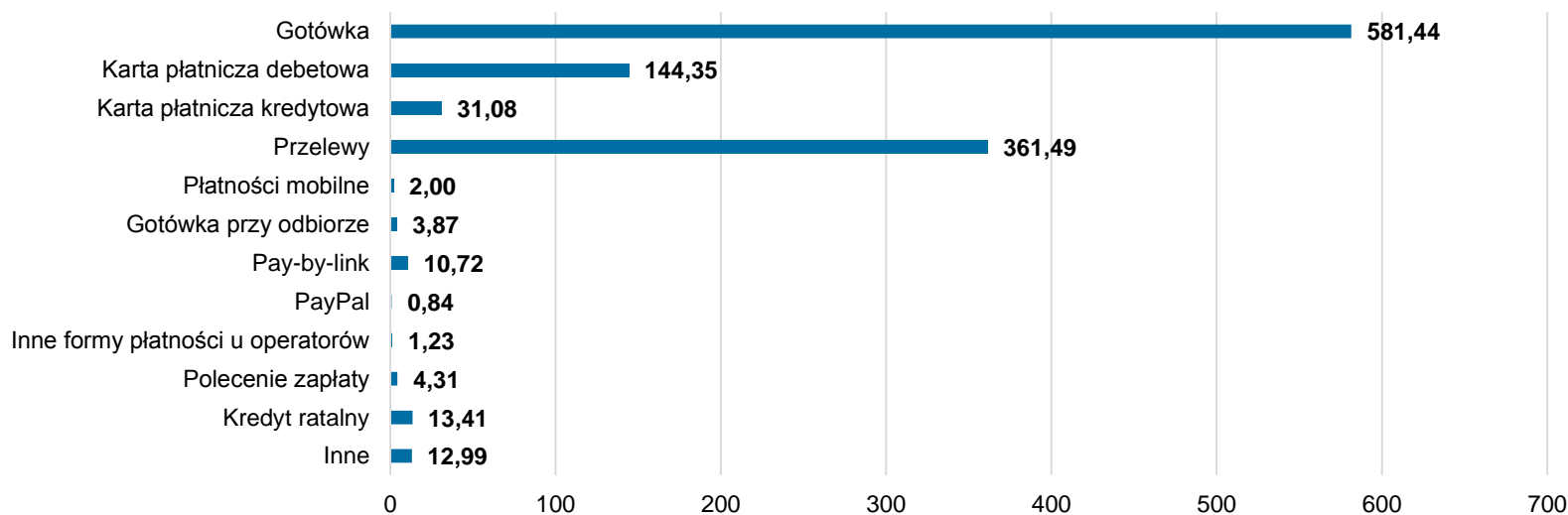

Koszty przedsiębiorstw handlowo-usługowych – nośniki kosztów

Wykres 16. Liczba transakcji detalicznych w podziale na instrumenty/usługi płatnicze (mln)

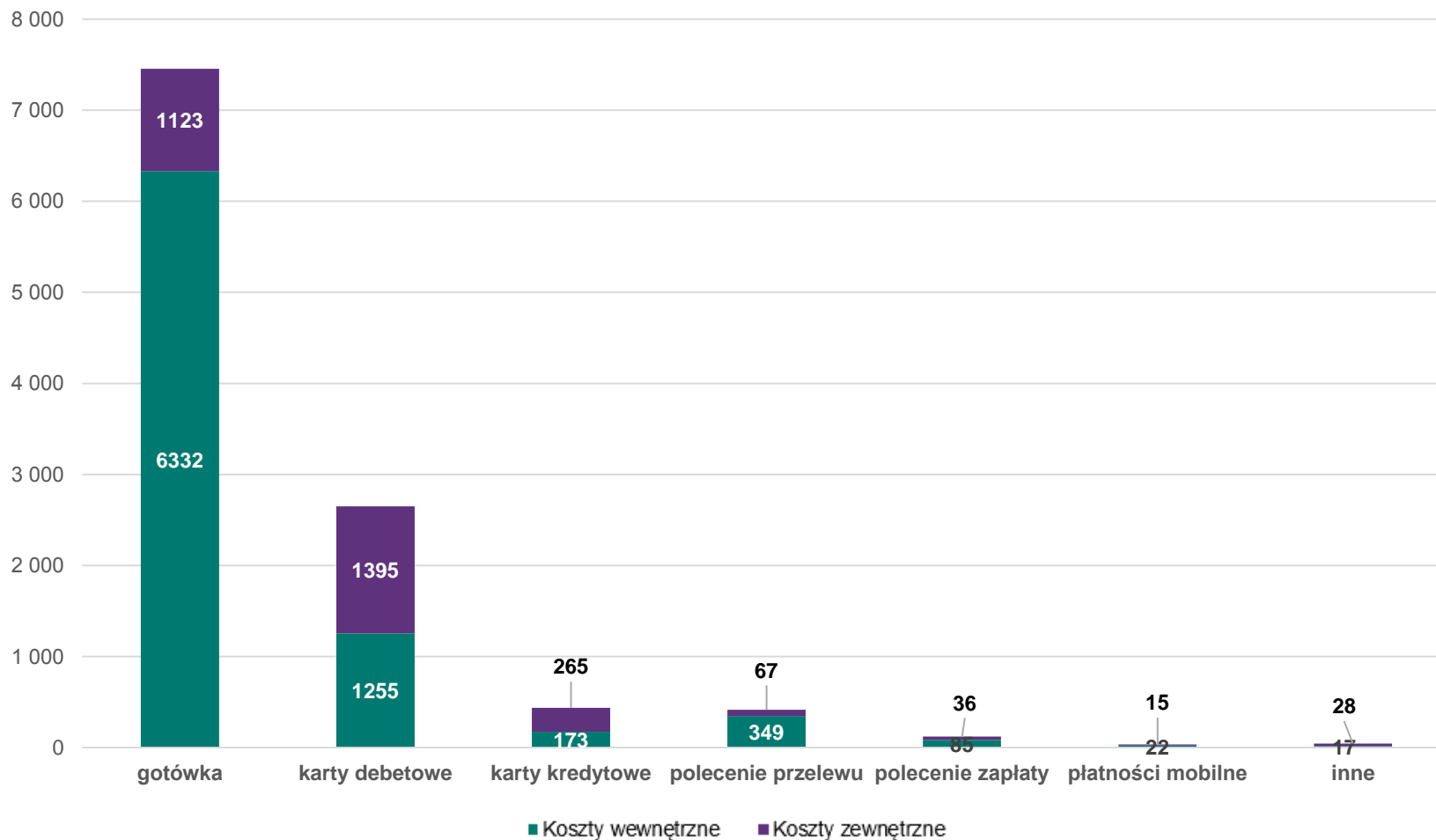

Wykres 17. Wartość transakcji detalicznych w podziale na instrumenty/usługi płatnicze (mld zł)

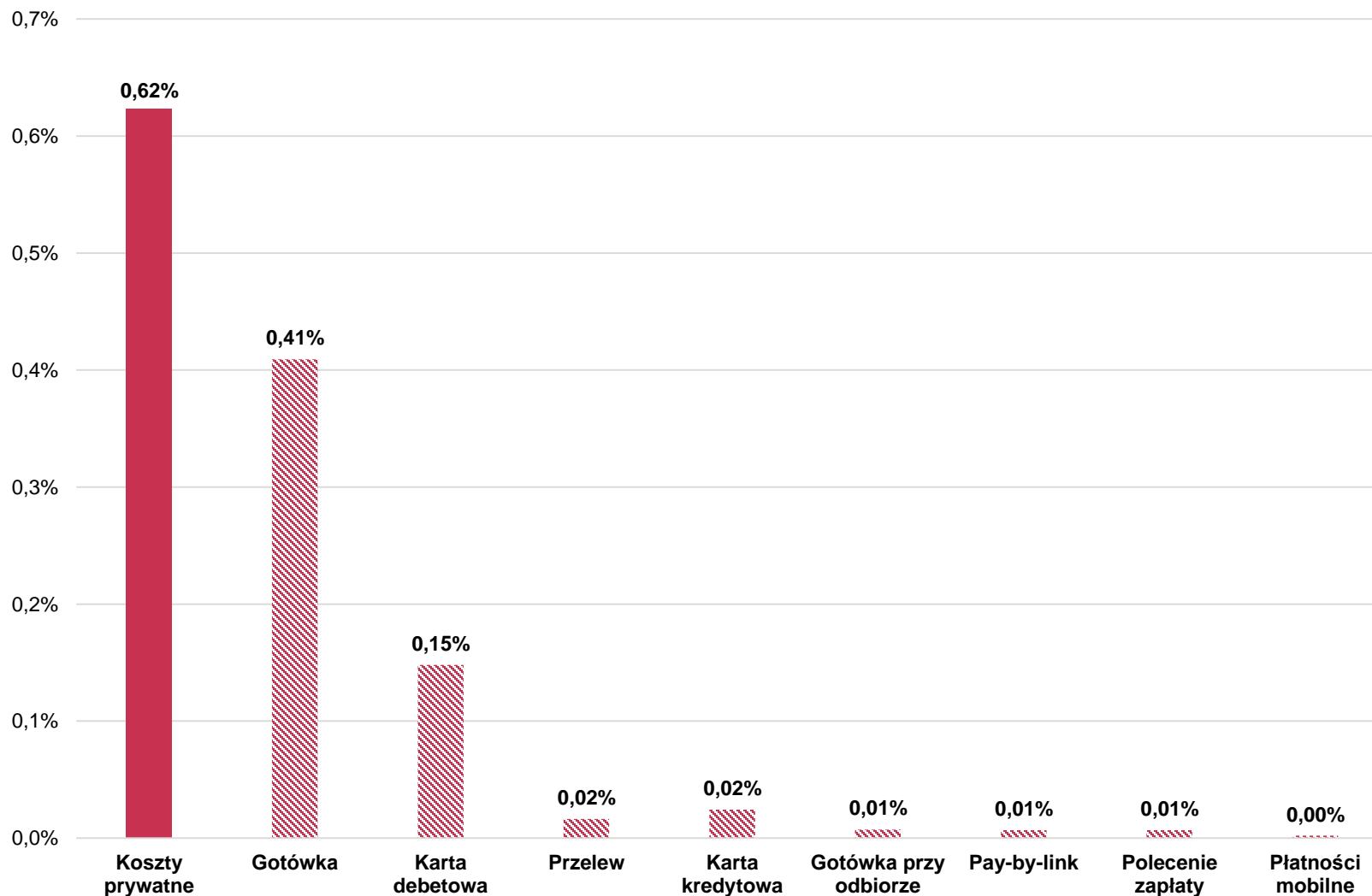
Koszty przedsiębiorstw handlowo-usługowych (1/4)

Wykres 18. Koszty wewnętrzne i zewnętrzne przedsiębiorstw (mln zł)

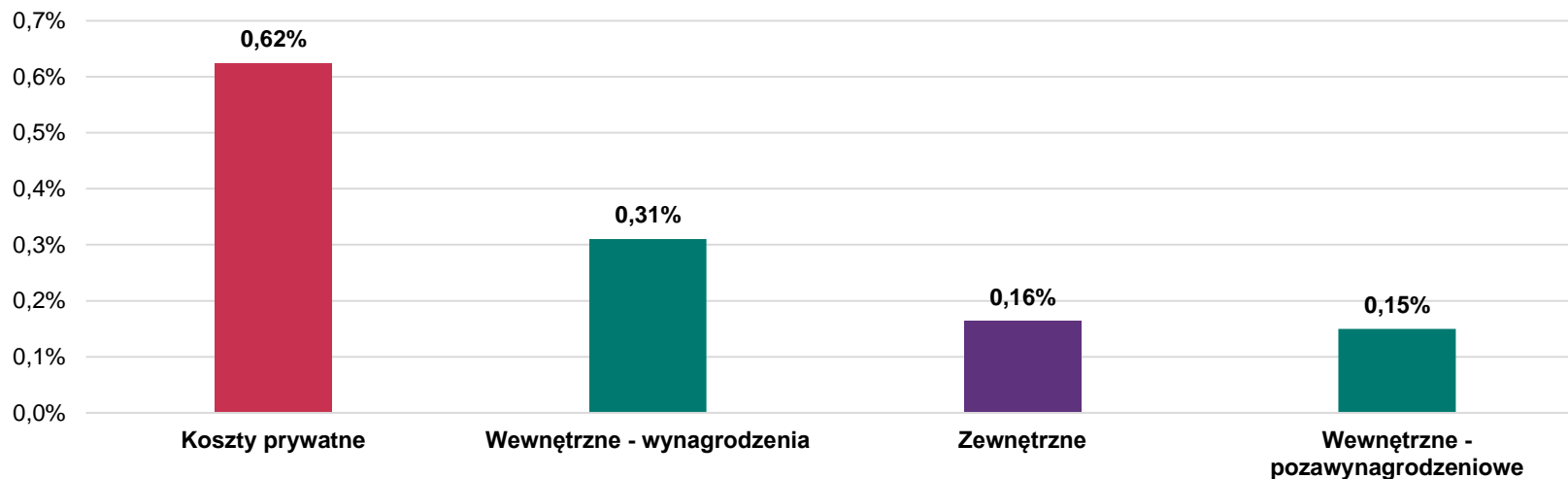
Koszty przedsiębiorstw handlowo-usługowych (2/4)

Wykres 19. Udział kosztów prywatnych płatności ponoszonych przez detalistów w stosunku do PKB wg instrumentu płatniczego

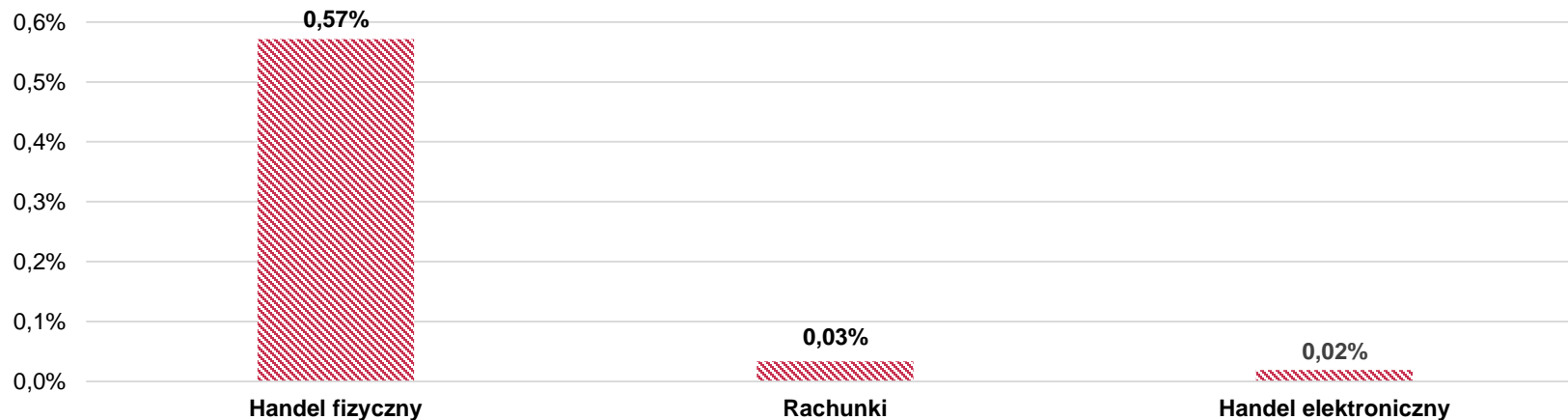

Koszty przedsiębiorstw handlowo-usługowych (3/4)

Wykres 20. Udział kosztów prywatnych płatności ponoszonych przez detalistów w stosunku do PKB wg rodzaju kosztów

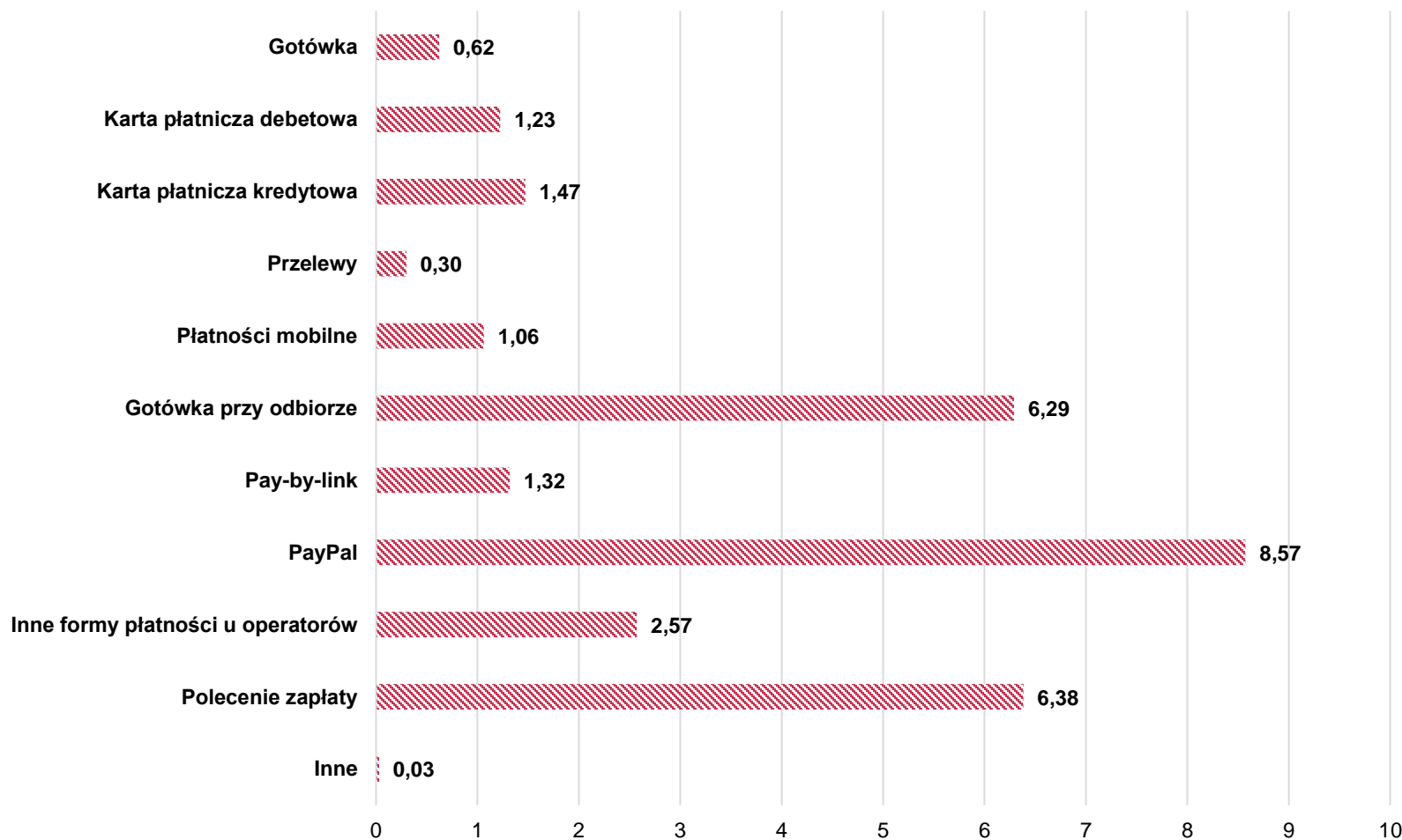

Wykres 21. Udział kosztów prywatnych płatności ponoszonych przez detalistów w stosunku do PKB wg segmentu rynku

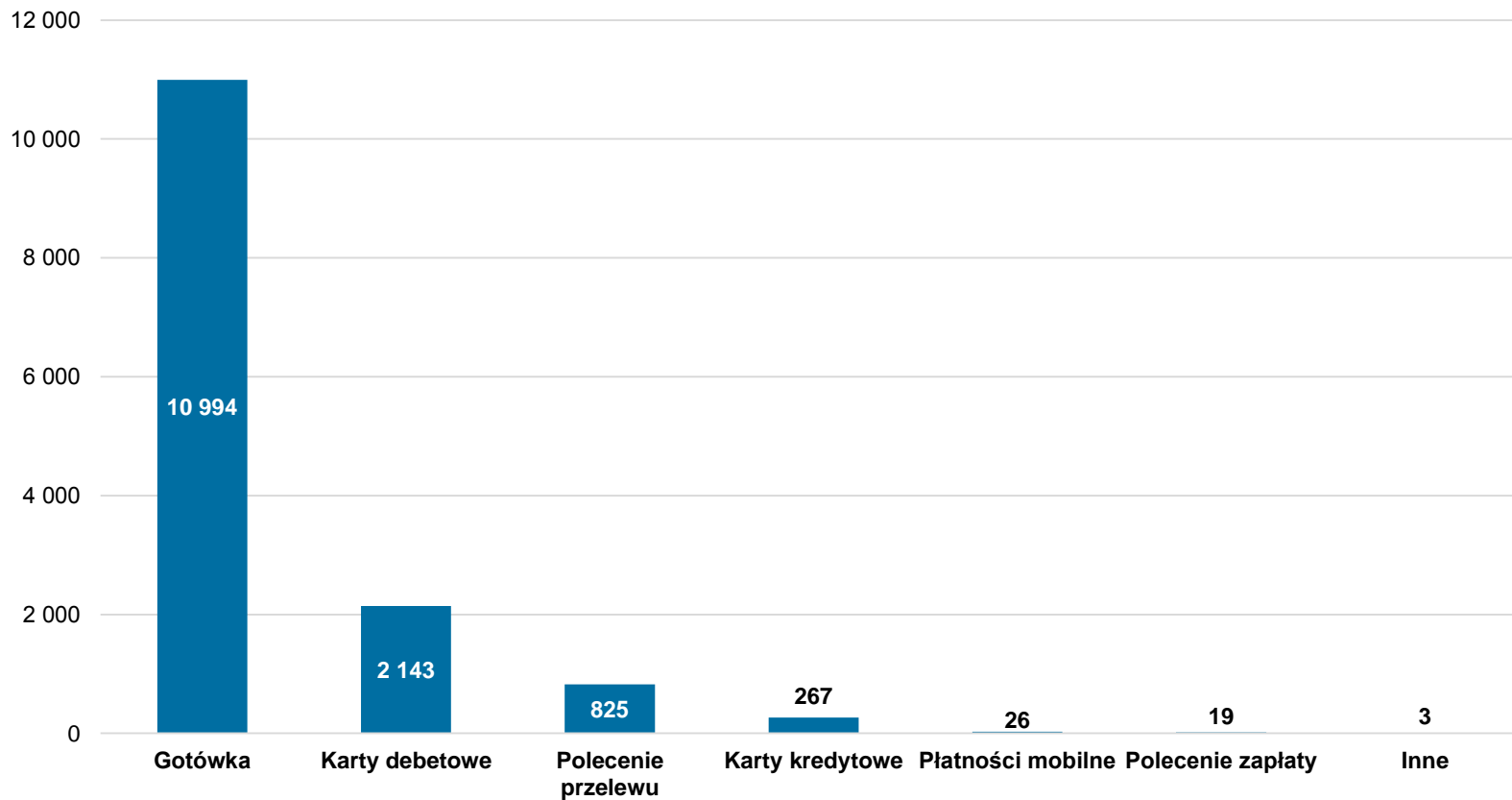
Koszty przedsiębiorstw handlowo-usługowych (4/4)

Wykres 22. Jednostkowy koszt prywatny realizacji płatności poszczególnymi instrumentami płatniczymi w zł

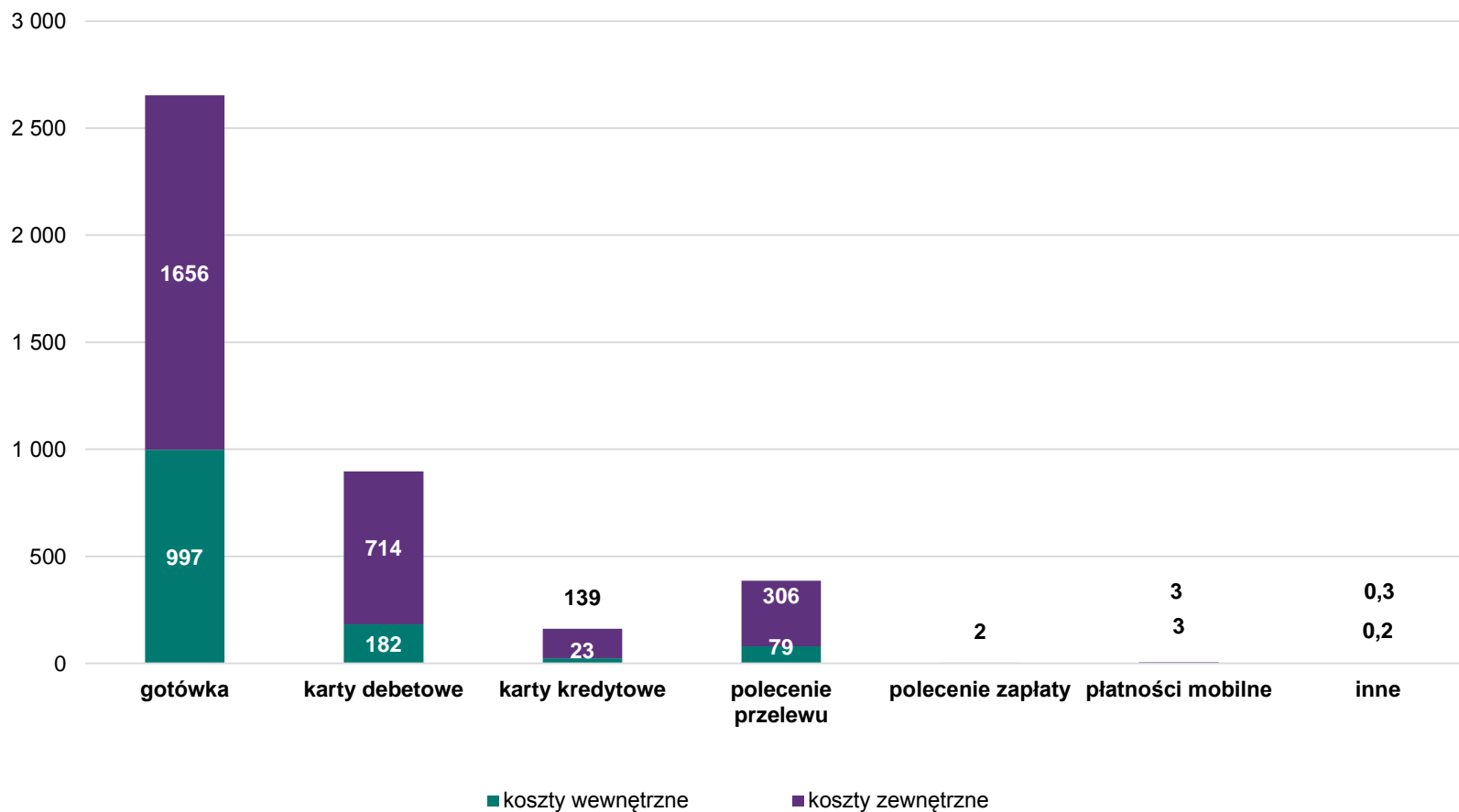
Koszty konsumentów – nośniki kosztów

Wykres 23. Liczba transakcji detalicznych w podziale na instrumenty/usługi płatnicze (w mln)

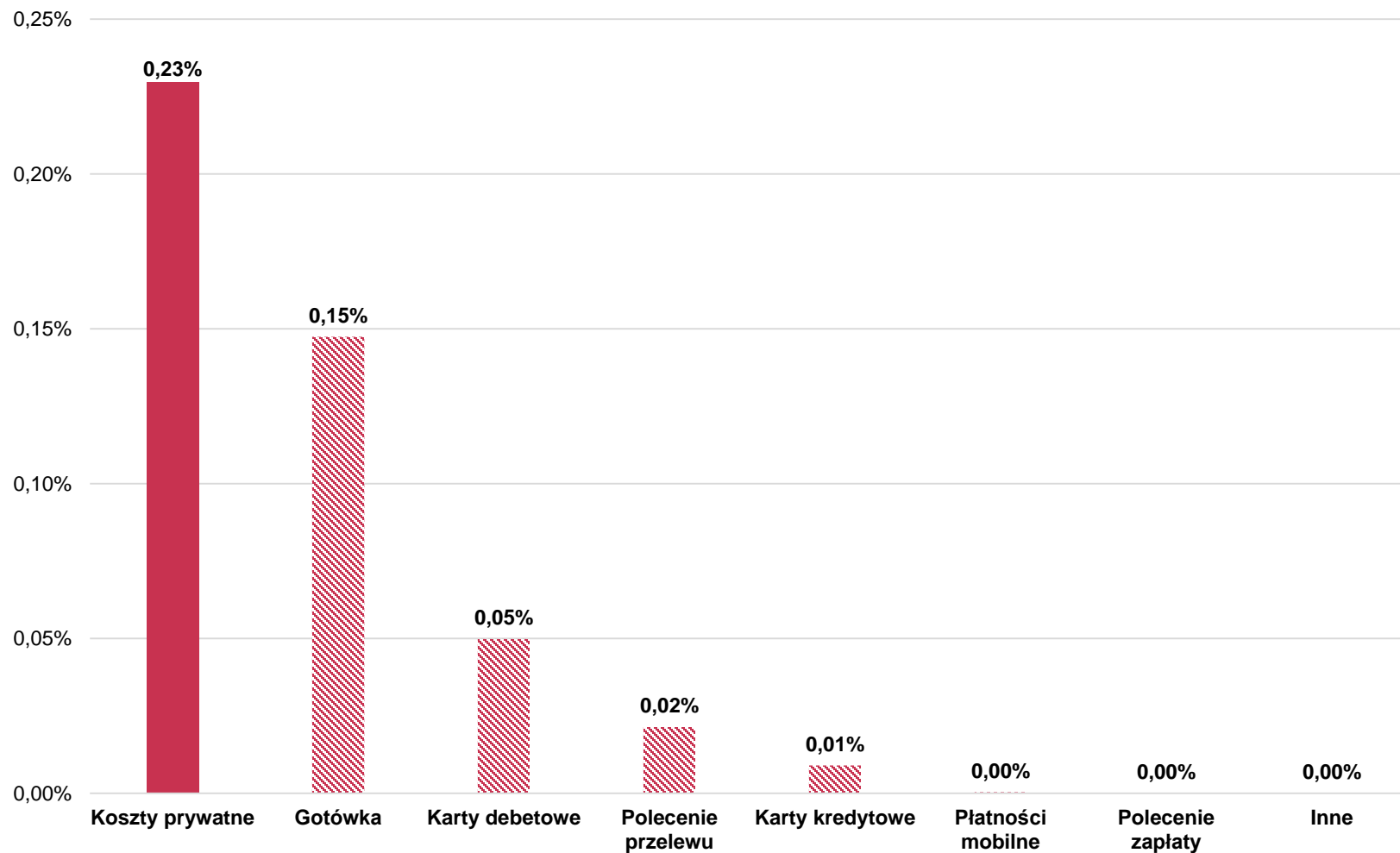
Koszty konsumentów (1/3)

Wykres 24. Koszty wewnętrzne i zewnętrzne konsumentów w podziale na instrumenty/usługi płatnicze (mln zł)

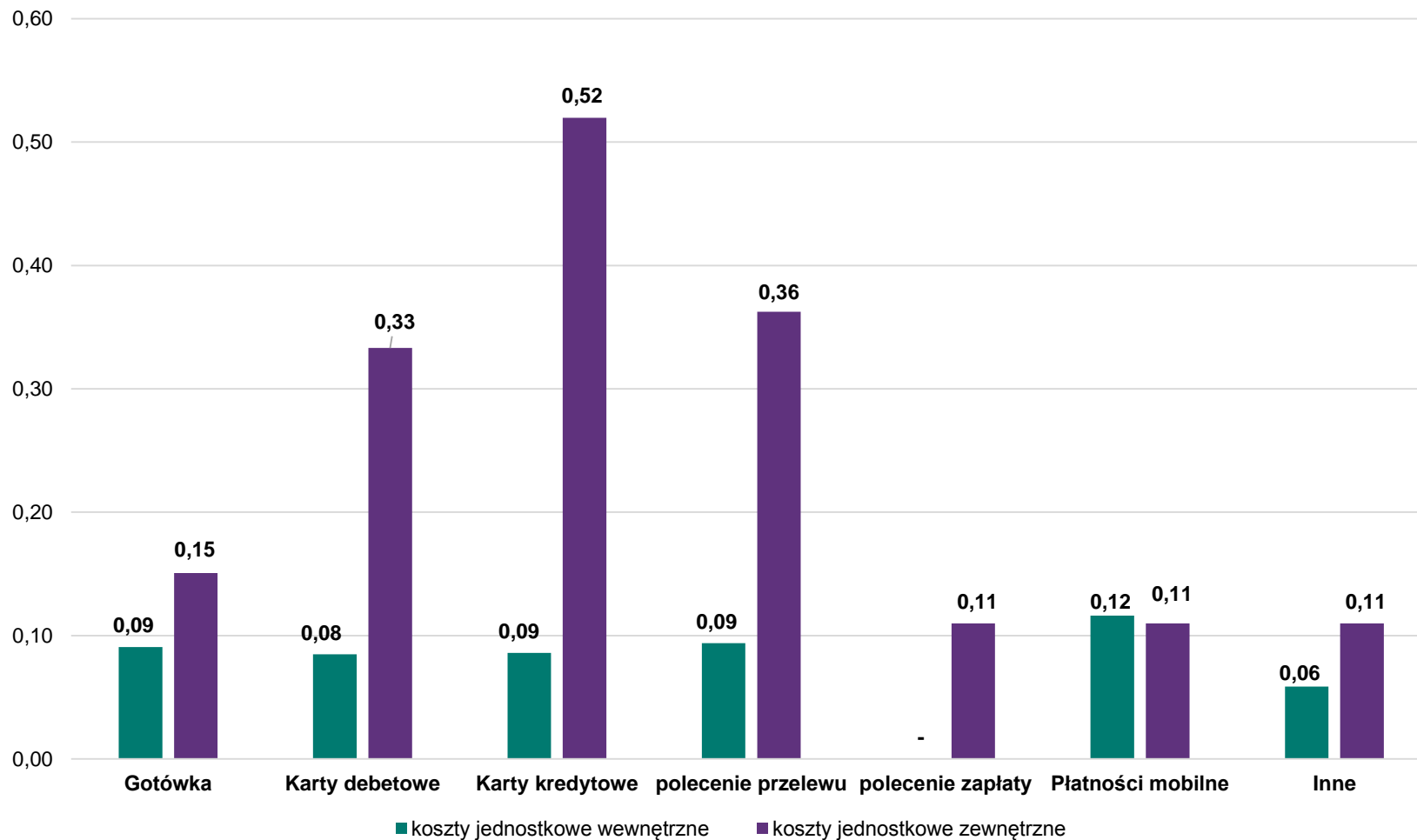
Koszty konsumentów (2/3)

Wykres 25. Udział kosztów prywatnych konsumentów w stosunku do PKB w podziale na instrumenty/usługi płatnicze

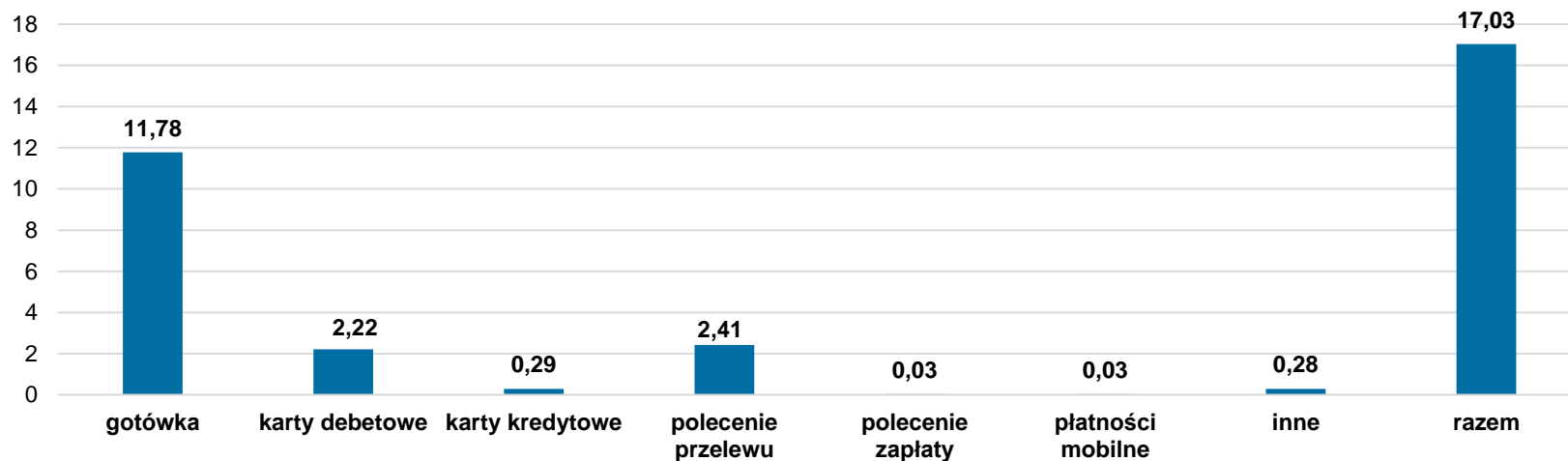
Koszty konsumentów (3/3)

Wykres 26. Jednostkowe koszty wewnętrzne i zewnętrzne (koszty prywatne) konsumentów w podziale na instrumenty/usługi płatnicze (zł) na jedną transakcję

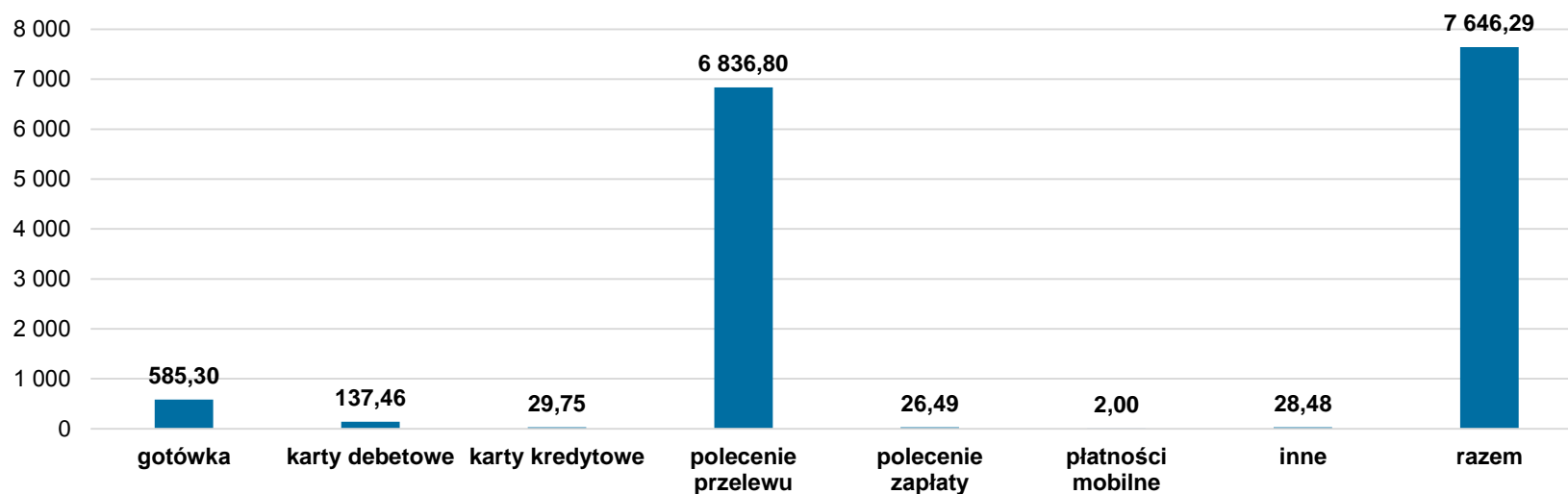

Koszty prywatne i społeczne instrumentów płatniczych – nośniki kosztów

Wykres 27. Liczba transakcji detalicznych w Polsce w 2015 r. (mld)

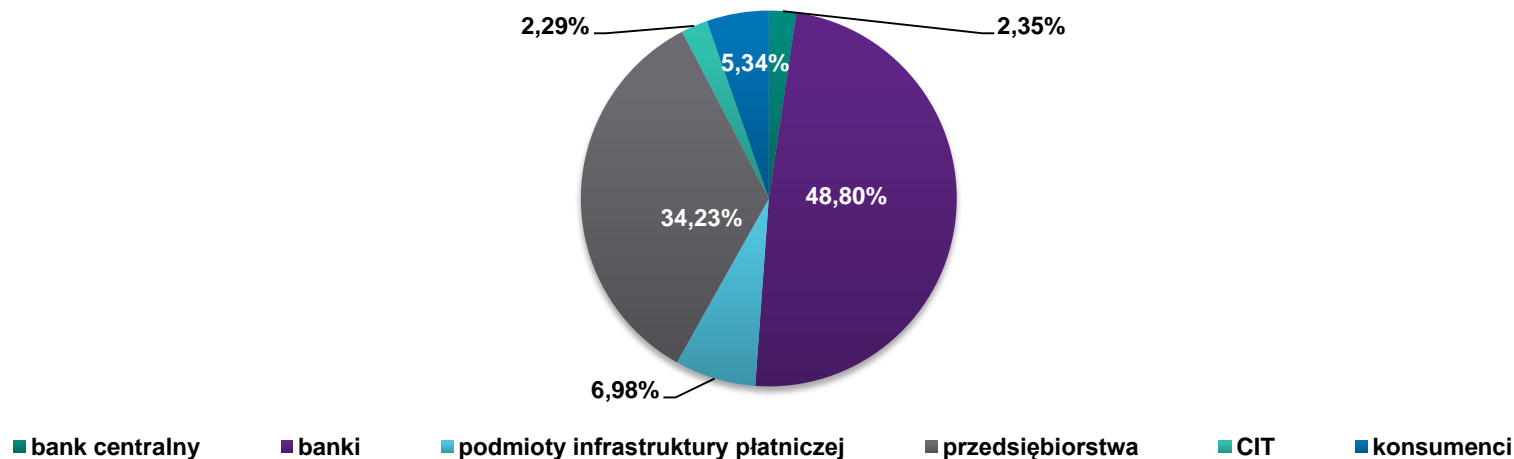

Wykres 28. Wartość transakcji detalicznych w Polsce w 2015 r. (mld zł)

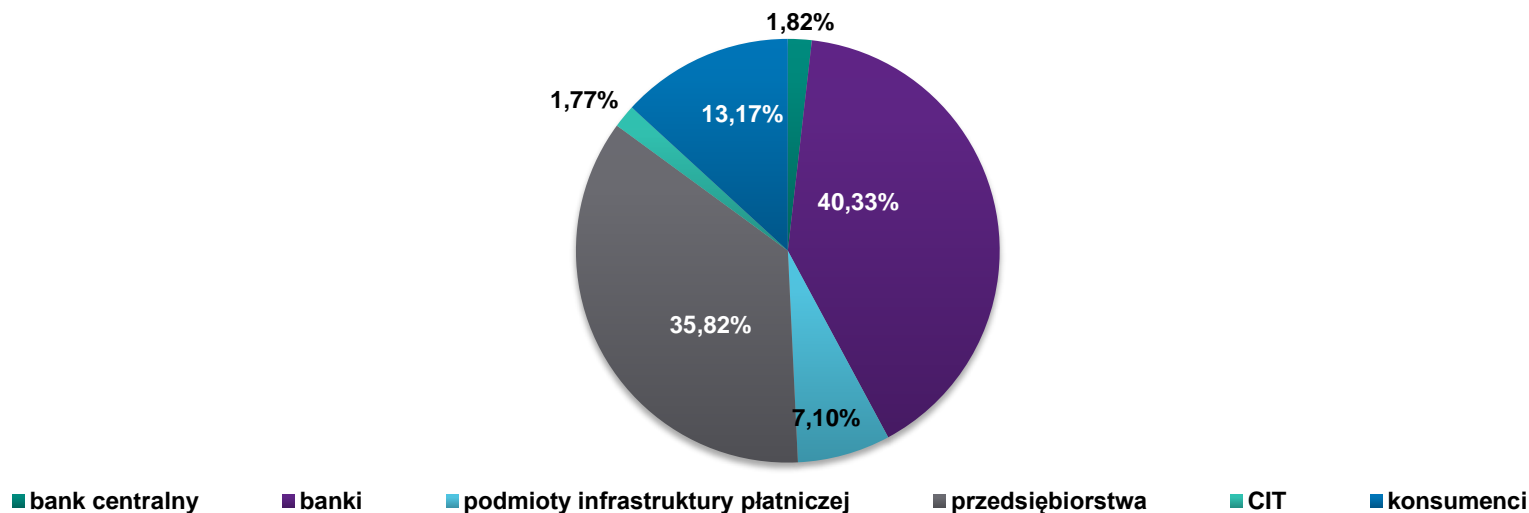

Koszty prywatne i społeczne instrumentów płatniczych (1/5)

Wykres 29. Udział podmiotów w całkowitych kosztach społecznych

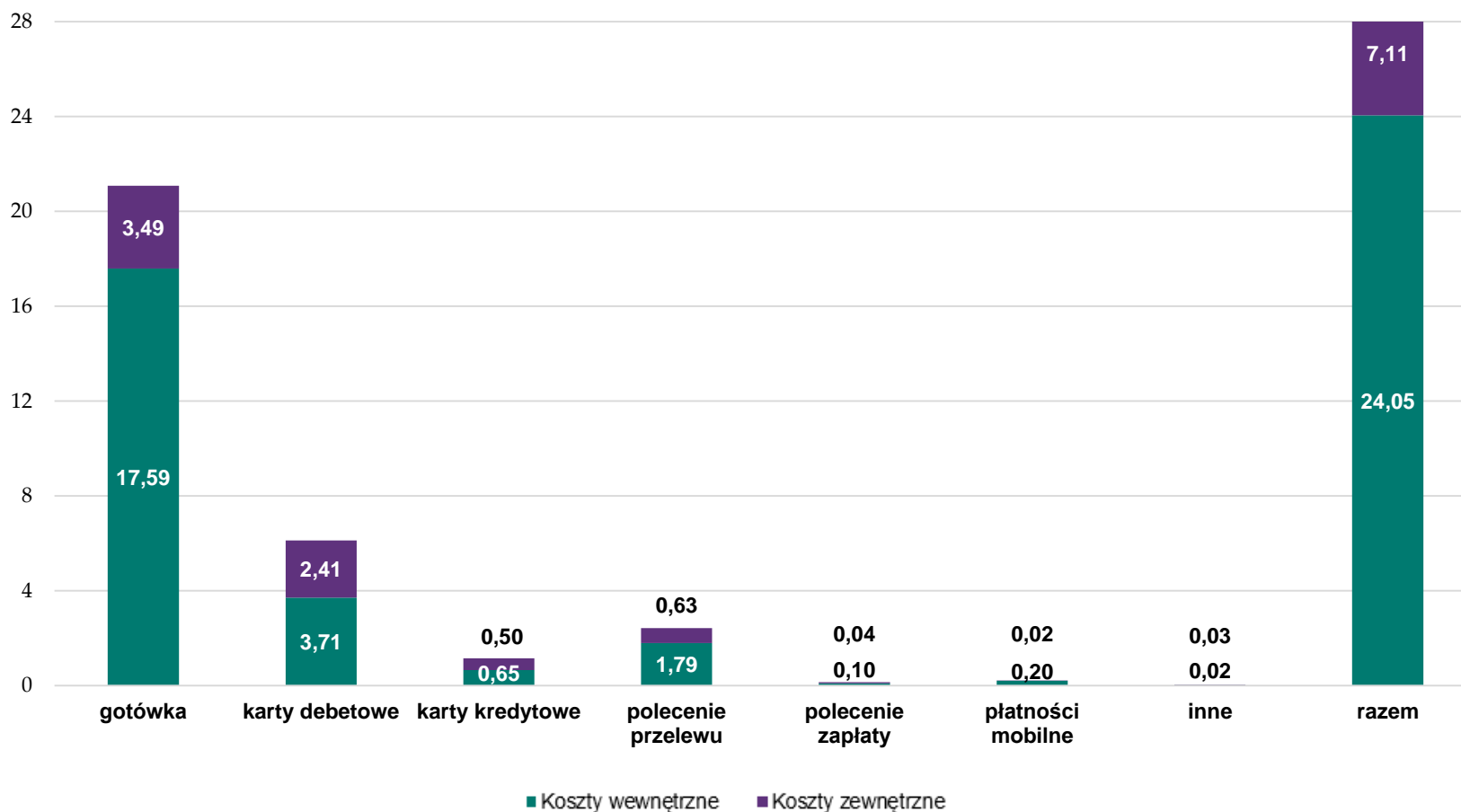

Wykres 30. Udział podmiotów w całkowitych kosztach prywatnych

Koszty prywatne i społeczne instrumentów płatniczych (2/5)

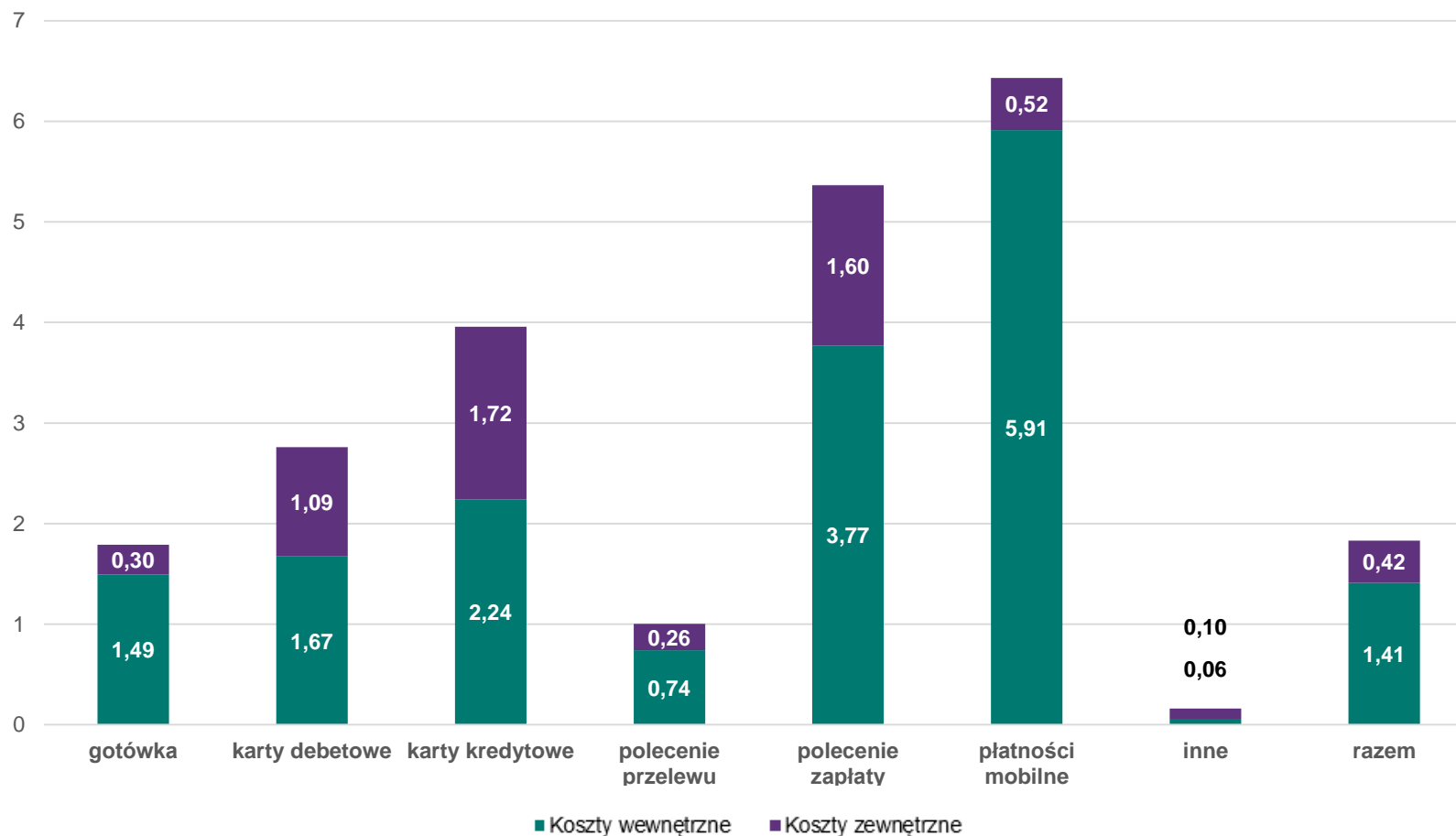
Wykres 31. Koszty społeczne i prywatne instrumentów płatniczych (mld zł)

*Uwzględniając rentę menniczą koszty gotówki = 18,70 mld zł (koszty prywatne) i 15,22 mld zł (koszty społeczne)

Koszty prywatne i społeczne instrumentów płatniczych (3/5)

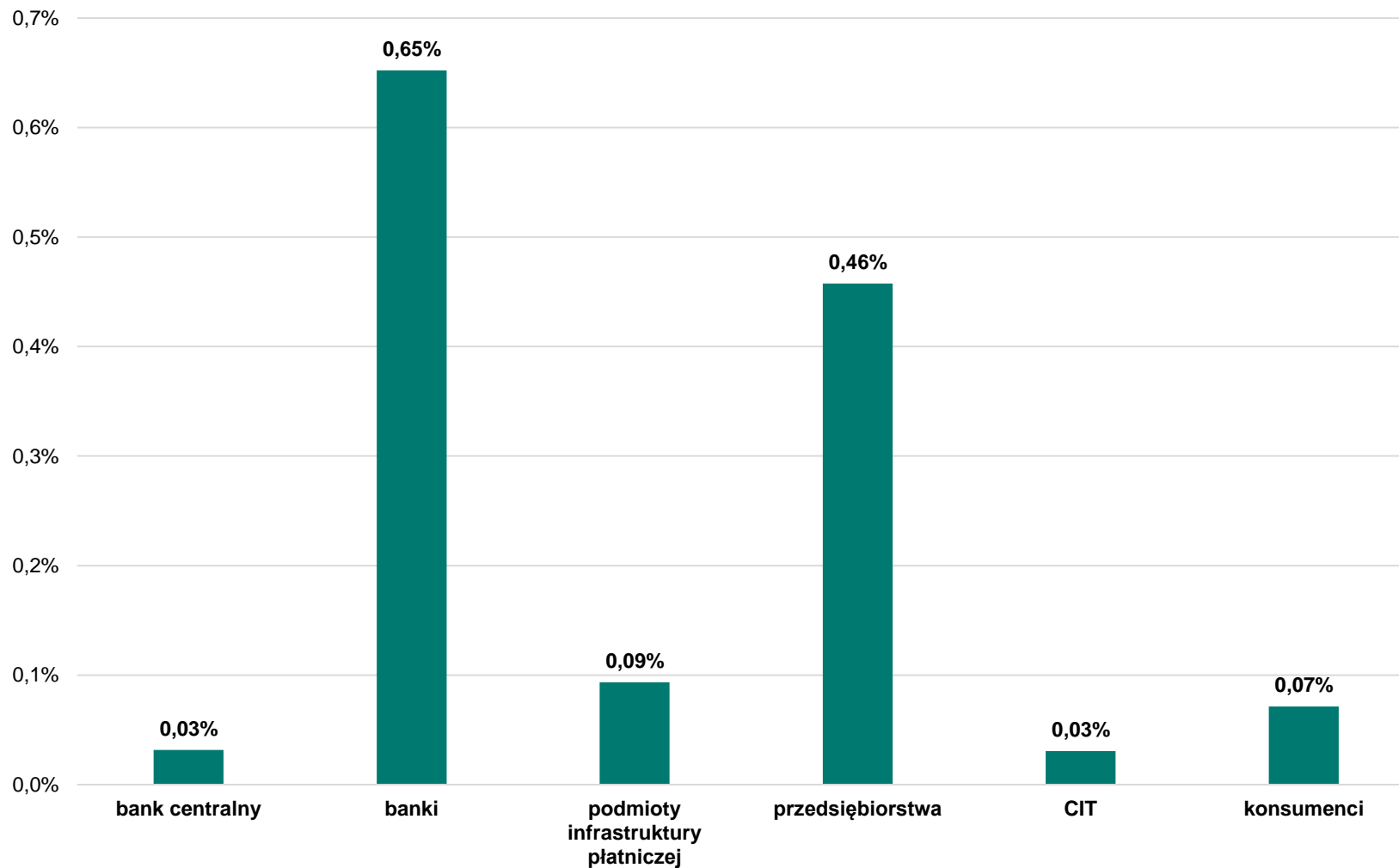
Wykres 32. Jednostkowe koszty społeczne i prywatne instrumentów płatniczych (zł)

*Uwzględniając rentę menniczą jednostkowe koszty wewnętrzne (społeczne) gotówki = 1,20 zł

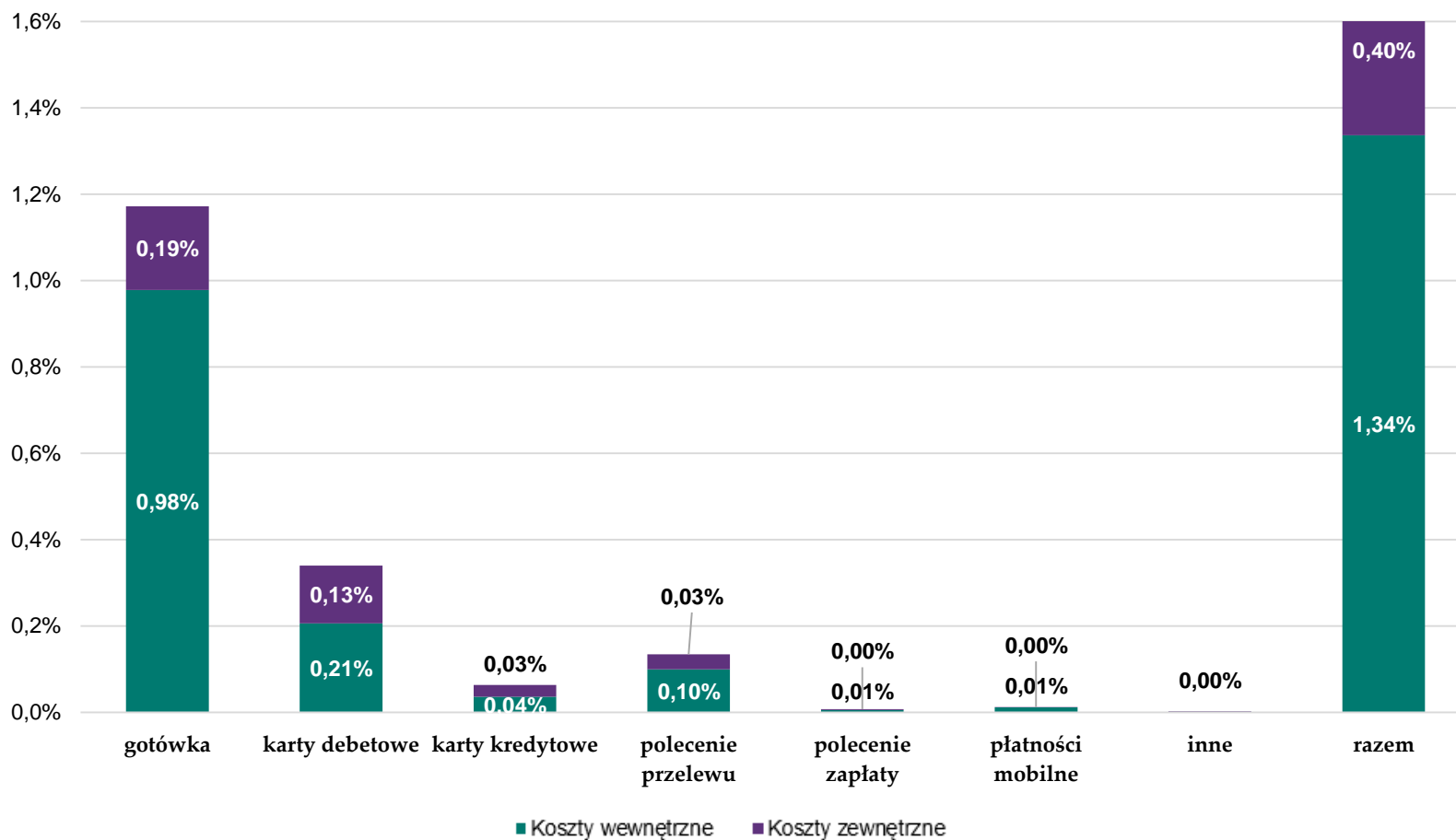
Koszty prywatne i społeczne instrumentów płatniczych (4/5)

Wykres 33. Udział kosztów społecznych w PKB = 1,34%PKB

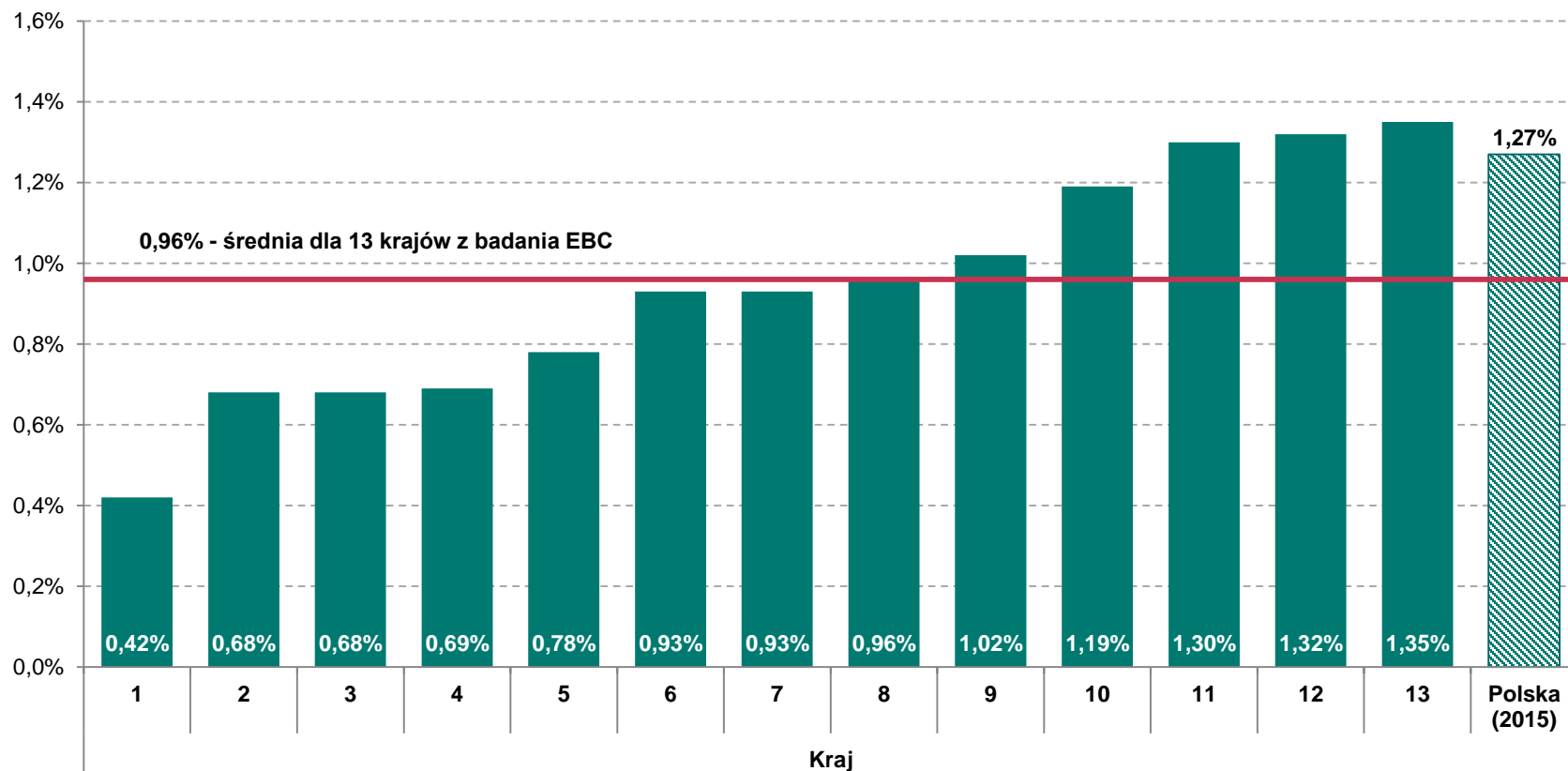
Koszty prywatne i społeczne instrumentów płatniczych (5/5)

Wykres 34. Udział kosztów społecznych i prywatnych w PKB

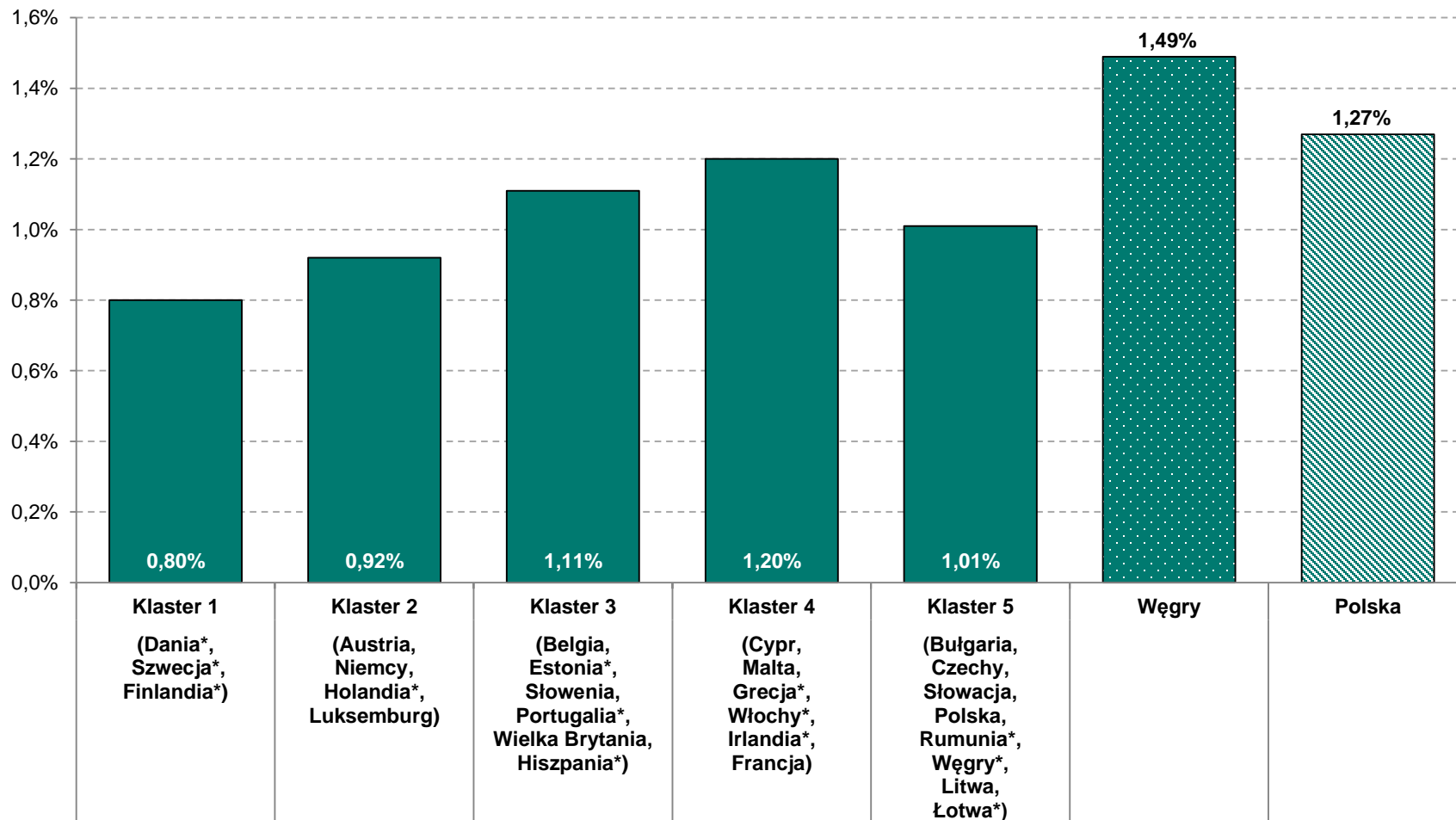
Porównanie wyników dla Polski i innych państw UE (1/2)

Wykres 35. Koszty społeczne instrumentów płatniczych jako odsetek PKB według badania EBC w 13 państwach uczestniczących w tym badaniu i w Polsce

Porównanie wyników dla Polski i innych państw UE (2/2)

Wykres 36. Koszty społeczne instrumentów płatniczych jako odsetek PKB według badania EBC w podziale na klastry krajów UE oraz na Węgrzech i w Polsce

*Kraje, które wzięły udział w projekcie EBC.

Główne wnioski z badania (1/2)

- Projekt stanowił pierwsze tego typu badanie przeprowadzone dla rynku polskiego
- Koszty społeczne płatności detalicznych w Polsce ogółem zostały oszacowane na **1,34% PKB**, tj. 24,1 mld zł., odliczając koszty konsumentów **1,27%PKB**
- Najwyższy udział kosztów społecznych w PKB miała **gotówka - 0,98% PKB**. Udział kosztów społecznych dla **debetowych kart płatniczych w PKB wyniósł 0,21% PKB**, dla **przelewu bankowego 0,1% PKB**. Pozostałe instrumenty (karty kredytowe, polecenie zapłaty, płatności mobilne oraz inne) miały niewielki udział w polskim PKB - łącznie 0,05% PKB.
- Średni jednostkowy społeczny koszt dokonania transakcji z użyciem instrumentu płatniczego wyniósł w Polsce **1,41 zł**.
- Najmniej kosztownym instrumentem płatniczym, pod względem kosztów społecznych i w ujęciu jednostkowym, było **polecenie przelewu (74 gr)**.
- Najbardziej kosztowne były metody płatności wykorzystywane w niewielkim stopniu w naszym kraju, tj. polecenie zapłaty oraz płatności mobilne, które w 2015 roku dopiero zdobywały popularność.
- Najwyższy udział w kosztach społecznych płatności w Polsce ponosiły **banki (49%)**, a w drugiej kolejności **przedsiębiorstwa handlowo-usługowe (34%)**. Zauważalny był także udział podmiotów infrastruktury płatniczej (7%). Udział ten oszacowano również dla: konsumentów (5,34%), banku centralnego (2,35%) oraz firm Cash-In-Transit (2,29%).

Główne wnioski z badania (2/2)

- W projekcie EBC (dane dla 2009 r.) oszacowano koszty płatności na 0,96% PKB dla 13 europejskich państw, w tym dla Polski i innych krajów z klastra „polskiego” średnio na 1,01% PKB. Wyższy udział kosztów społecznych w Polsce według badania NBP (1,27% PKB bez kosztów konsumentów) wynikać może m.in. z szerszego zakresu podmiotowego i przedmiotowego projektu zrealizowanego przez NBP.
- Warto zwrócić również uwagę, że oszacowane w badaniu koszty społeczne gotówki (w kwocie 17,6 mld zł) stanowiły 73,1% ogólnych kosztów społecznych płatności w Polsce przy równoczesnym udziale na poziomie 69,2% w ogólnej liczbie płatności detalicznych.
- Koszt jest tylko jednym z czynników wyboru rodzaju instrumentu płatniczego do dokonania płatności detalicznej i wybór ten powinien być pozostawiony swobodnej decyzji konsumentów czy przedsiębiorców, a zatem poziom ogólnych czy indywidualnych kosztów społecznych wyliczonych dla poszczególnych instrumentów płatniczych z badania NBP nie powinien determinować takiego wyboru.
- Istnieje zasadność powtórzenia badania kosztowego w przyszłości, aby ocenić, czy różne działania podejmowane w systemie płatniczym mają wpływ na poziom kosztów instrumentów płatniczych.
- Zasadne jest rozszerzenie przeprowadzonej przez NBP analizy o:
 - oszacowanie kosztów stałych i zmiennych,
 - badanie pozakosztowych czynników wyboru instrumentu płatniczego.

NBP

Narodowy Bank Polski

dr Karolina Przenajkowska

Wydział Analiz i Badań

Departament Systemu Płatniczego

karolina.przenajkowska@nbp.pl

Dbamy o wartość pieniądza